

חיי אדם כלל קלח הלכות ער"ה

כלל קלח. דין ימי הסליחות וער"ה.

(א) באהבת הקב"ה את עמו ישראל הרבה להשיב אותנו וצונו לשוב לפניו בכל עת שנחטא ואף שהתשובה טובה בכל עת מ"מ חדש אלול הוא מובחר ומוכן יותר שצקובל תשובתו משאר ימות השנה לפי שימים אלו הם ימי רצון מעת נבחרנו לעם שכשחטאו ישראל בעגל ונשתברו הלוחות ב"ז בתמוז ואח"ז עלה משה בהר והתפלל ואמר לו הקב"ה פסל לך ונתרצה ליתן לו לוחות שניות ואז עלה ברי"ה אלול ונשתחה שם עד יום כפור שהיה גמר כפרה ואיתא בתנא דבי אליהו ישראל היו נוהגים כל אותם הימים צום ותענית ויום אחרון שבכולם דהיינו בעשרה בתשרי גזרו תענית ולנו בתענית ולפיכך נקבע אותו יום דהיינו יום הכפורים לכפרה לעולם ולפי שהיו ימים אלו ימי רצון מאז לכן בכל שנה ושנה מתעורר עוד הרחמים למעלה והם ימי רצון ולפי שכשעלה משה תקעו בישופר במחנה להודיע לישראל שלא ישעו עוד לכן גם אנחנו נוהגים לתקוע בישופר יום מר"ח אלול ותוקעין בכל החדש חוץ ער"ה כדי להפסיק בין תקיעת רשות לחובה ויש מקומות שתוקעין גם במנחה ויש מתהוללין מיום א' דר"ה ויש מיום ב' ועיקר התקיעות הוא לעורר לב העם ולהחריד לבותם שיעוררו לבותם לתשובה כי כן טבע קול השופר להחריד כמש"כ אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. והייב בל אדם עי"פ להכין את עצמו ליום שיכנס למשפט לפני ה' בר"ה שלשים יום קודם בתשובה ותפלה ויתן כל לבו רק בעבודת ה'. ונתנו רמז לזה אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול ולכן ירבה בכל החודש בתשובה ותפלה וצדקה ונתנו רמז לזה ומשלוח מנו" איש לרעהו ומתנות לאביונים ר"ת אלול לרמו שבחודש אלול ירבה במתנות לאביונים ומטעם זה יש נוהגין להתענות מר"ח אלול ואגם אין ראוי לנהוג בתענית אלא מי שהוא אדם בריא ויודע בודאי שהתענית אין מזיק לו ואינו מבטלו מת"ת אבל בדרות הללו שאנו חלוישי כח ופשיטא הלומדים ומכ"ש מי שאין לו בלא"ה אלא לחם ברוחק יותר טוב שיאכל מעט וילמוד כפלי" (וכבר ה"ארכנו בזה בה"ל תענית):

(ב) כיון שהם ימי תשובה לכן נוהגין בהרבה מקומות לעמוד כל אלול באשמורת קודם היום ולומר סליחות ותחנונים ואנו נוהגים שלא לקום רק ד' ימים לפני ר"ה שבד' ימים אלו נוהגין להתענות המתענים י' ימי תשובה ולפי שא"א להתענות בר"ה ב' ימים ושבת תשובה ועיה"כ לפיכך מתענים ד' ימים קודם כדי להשלים י' ימים בתענית ולכן מקדימים ג"כ באשמורת בדי' ימים מקודם ואגם אם חל ר"ה ב' ג' שאז אין בשבוע זן ד' ימים והיו צריכין להקדים משבוע הקודם אזיה ימים ובכדי שיהיה יום מסוים לפיכך נוהגין לקום בשבוע העבר מיום א' ונוהגין רוב הצבור להתענות עי"פ ביום א' של סליחות. ועוד טעם שקבעו ד' ימים שכן מצינו בקרבנות שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם הקרבה ובכל הקרבנות בפי' פתח כתיב והקרבתם עולה ובר"ה כתיב ועשיתם עולה ללמד שב"ה יעשה כל אדם עצמו כאלו מקריב את עצמו ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי הטאתו ולשוב עליהם:

(ג) אבל אסור לצאת מביתו לכנס לבהכ"נ לומר סליחות מלבד בער"ה שמרבים בסליחות וכן כמקום שנוהגין להרבות בסליחות בעי"כ:

(ד) ידקדקו לחזור אחר ש"ץ היותר הגון והיותר גדול במע"ט שאפשר שימצא שיתפלל סליחות וימים נוראים ושיהא בן שלשים שאז כבר נח רתיחת הדם של בחרות ונכנע לבו ויהא נשוי וכל העוזרים ומסייעין לש"ץ שאינו הגון כאלו גזול טוב מן הקהל ועתידין ליתן את הדין (ס"מ) ורע עלי המעשה שראיתי שצעמידים בימים נוראים ש"ץ שינגן יפה וכבר ב' הג"א סי' תקנ"ט בשם רש"ל שהחזנים המאריכים בניגונים אינן מחציו לה' ולא מחציו לכם והבט נא וראה מה שכ' הגאון בעל ת"ש ע"ש שהאריך בנגנות זה ובפרט בימים הנוראים אוי לאזנים שכך שומעות כי הש"ץ כוננו רק על הניגון שיהיה יפה וטוב כפי שצידד א"ע בימים

שצריכים

חיי אדם כלל קלח קלט הלכות ר"ה קצו

שצריכים ביקור ולשוב בתשובה כנ"ל ואין כונתו על התפלות והבקשות שסידרו לנו ומבלבל דעת השומעים התפלה על סדר הברכות והתקיעות ואי איישר חילי אבטל המנהג הרע הזה ועכ"פ ראוי לכל י"ש במקום שדבריו נשמעים ישים פניו לדבר הזה כי מי שיש בידו למחות בו (והוא רקים יכפר) והיודע בעצמו שאינו בקי מאוד ויודע לשמור אפילו משגגה אין לו להכניס א"ע בעבודת ה' ואם אין ראוי והגון ובקי אין מקיפין לו בשאר עונשין (א"ר נאם כלנו) ונ"ל דצ"ל כשאר כו' והוא לשון הקפה והמתנה כמו ההנוני מקיף והנה בכל העבירות מקיפין ואין גובין לאלתר ובוזה גובין לאלתר כמו אין מקיפין בחלול השם וכן אמרו בשבועות דף ל"ט כשמאיימין על השבועה בכל עבירות תולין ב' וג' דורות וכאן נפרע מיד ומיהו כל ישראל כשירים רק שיהיה מרוצה לקהל אבל מי שמתפלל בחזקה אין עונין אחריו אמן ואם רואה שיש מחלוקת בשביל התפלה לא יתפלל אעפ"י שיתפלל מי שאינו הגון (ס"מ מש"ק) ואבל כל י"ב חודש לא יתפלל ברה"ו וי"ב אאי"כ ליכא אחר אבל כל ימי סליחות אפילו ער"ה מותר ובימים שא"א תחנן מותר לאבל להתפלל ואפילו ברה"ו מותר עד הלל (א"ר) וכמדומה שהגר"א לא היה מניח להתפלל אפילו שהרית ברה"ו ויש להחמיר בימים נוראים עכ"פ ליתן עליהם כל חומר תעניות כמבואר בהל' תפלה בכלל כ"ט (א"ר) וכ' עוד בשם תורת אמת ההולך בערכאות של נכרי' אין ראוי להיות ש"ץ ברה"ו וי"ב אאי"כ עשה תשובה (א"ר נאם' כ"ג ס"ק ו') :

(ה) ער"ה הוא יום האחרון מן השנה וקבלו חז"ל שכל העושה תשובה יום א' בשנה חשוב כאלו שב כל השנה. ולכן נהגו שכולם מתענים ומשכימים. הרבה קודם היום ומרבים בסליחות וביודים ויש נוהגין עוד לילך על הקברות ואמנם צריכים לזהר מאוד שלא יכנסו לקברות מי שהוא טמא קרי כי אז החצונים מתדבקים בו וגם לא ילך על קברי רשעים כי הם המזיקין ויהיה נזר מאוד שלא ישים מגמתו להתפלל ולבקש מן המתים שקרוב הדבר שיהיה בכלל ודורש אל המתים אלא שיתפלל להקב"ה שיעשה חסד בזכות הצדיקים המתים ומרבים שם בצדקות ובתחנונים וישים כל אדם על לבו לשוב בכל לבו ומכ"ש בעבירות שבין אדם לחבירו ולא ימתין עד עיה"כ לבקש מחילה מחבירו אלא יקדים עצמו למצוה וכל היום יעסוק בתורה ובמצוה וראוי לכל אדם לשבול במקוה או בנהר ולא יקדים למבול עד שעה קודם הצות היום ולא יסיה דעתו כל היום מתשובה :

(ו) דין התעניות אלו של א' דסליחות וער"ה ושאר ימי תשובה נתבאר לעיל בהל' תענית :

(ז) מכנסין ומספרין בער"ה לכבוד י"ט ולובשין בגדי שבת ברה"ו לראות שאנו בטוהים בחדר עליון שיוציא לאור משפטנו אחר התשובה :

(ח) נוהגין לעשות התרת נדרים בער"ה כדי להנצל מעינש נדרים ואמנם ראוי לכל אדם שילמוד הל' נדרים (ומנוארים נאמרת אלס) כי יש הרבה נדרים שא"א להתיר אותם ונכשלין בהם גם צריך כל אדם שיהיה נזהר שיבין מה שהוא אומר ולא כמו שהושבין הע"ה שהוא איזה תחינה וראיתי מהיראים שאינם מבינים בלה"ק שאומרים הנוסח של התרת נדרים בלשון לעז' (דיח נריס חדר טבועות וחם חיק החב גיטמן חון אען קצן ויח אהיר ויין החב חיק חרטה חו חיק החב חוין איר גיטמן בכדר חדר טבועה וייתירו לו ואו יאמר) חיק בין אוסר אודעה חו ווען חיק ווער טמן חין כדר זמן ער גמר כיט חן ויין) :

כלל קלט. דין ליל ר"ה ותפלת ר"ה:

(א) בליל ר"ה יכנס לבה"כ ביראה ורעד כי כבר הגיע העת להבין כסאות למשפט בשמים ממעל. וראוי לכל אדם אף מי שאינו נזהר להתפלל מעריב בזמנו עכ"פ יזהר בעשרה ימים אלו שהוא מיום א' דר"ה עד אחר יח"ב להתפלל מעריב בזמנו ואף בשאר דברים שלא היה נזהר בכל השנה ואף שאין דעתו לנהוג כן לעולם עכ"פ ינהג כן בי' ימים אלו שהם ימי תשובה ורחמים וכשם שאנו אומרים

שהקב"ה

חיי אדם כלל קלט הלכות ר"ה

שהקביה מתנהג בחסידות כן ראוי לכל אדם להתנהג בימים אלו בחסידות מה שאפשר לו ויתפלל בכונה גדולה וכ"ש שלא ישכח להוסיף מה שתקנו חז"ל בתפלה זכרנו ומי כמקור וסיום הברכות מלך הקדוש ובחול מלך המשפט (ואם זכך כתבאר כל הדינים לעיל בהל' תפלה כלל כ"ד סימן י' וסי' ע"ו וסי' כ"ד כ"ה וכלל כ"ח סימן י"א) ויש נוהגין להתפלל כל התפלה ב"ה וי"ב בכרעיה ואמנם צריכין הם לזקוף כדי לקיים הכרעיות ולכן כשמתחיל כורע וכשיאמר ה' יזקוף ואחר כך יכרע עד קודם סיום ברכה וזקוף ואחר כך כשיאמר ברוך יכרע וכשיאמר ה' יזקוף וישאר זקוף עד שהתחיל כבר איזה תיבות בברכה כי דהיינו שיאמר עכ"פ אתה גבור לעולם ה' בוקיפה דאסור לשהות בתחלת ברכה וסוף ברכה אלא במקום שתקנו חכמים וכן כל תחלת ברכה וסוף ברכה צריך שיאמר בוקיפה ואמנם מאחר שירדה חולשה לעולם יותר טוב להתפלל באיברים זקופים ולב כפוף ובכונה רצויה כי אין הפץ לה' לכוף כאגמון ראשו ולבו כל עמו :

(ב) אע"ג שכתבו הפוסקים דבר"ה ויו"ב מותר להתפלל בקול מעט מ"מ כל ירא לדבר ה' יתפלל בלחש כמו בכל השנה כי איתא בזהר שאם מגביה קולו כיב עד שהבירו יכול לשמוע תפלתו אזי אין תפלתו נשמעת למעלה ולכן כ"א יזהר בזה ומכ"ש שגם המתירין אינם מתירים אלא להגביה קולו מעט לא כמו שעושין ההמון בצעקות וקולות :

(ג) יזהר כ"א להגיה סדר תפילות שלו שלא יהיה משובש וירשום הכל כדי שלא יבא לטעות. בנוסח זכרנו צ"ל מ"ח אותיות ולכן לא יאמר וכתבנו בספר החיים אלא כתבנו בספר החיים וכן כשיאמר זכרנו לחיים וכן לעולם כשיאמר לחיים לא יאמר לחיים בפתח תחת הלמד אלא בשוא לחיים דאע"ג דבכל השנה אומרים ה' בפתח עפ"י דקדוק מ"מ בימים אלו שתלוין בדיון צריכין לומר כנ"ל שלא יוכל השטן לומר שמבקש לא חיים דפתח בלמד משתמע לא ובנוסח תן פהך לא יאמר כמו שידענו וידלג כמו כדי שיעלו מ"ב תיבות הוץ תיבת ובכן בטור כי שבנוסח ובכן תן יש מ"ד תי' לפי"ו אין למהוק תיבת כמו כי בזה יש מ"ד תיבות ובנוסח ובכן צדיקים יאמר בעשן תכלה בבי"ת ולא בכ"ף ולא יאמר ודברך מלכנו אמת אלא ודברך אמת ולא יאמר ואז צדיקים אלא ובכן צדיקים כו' :

(ד) כשחל ר"ה בהול אומרים יום תרועה אף בערבית וכן בקידוש ובשבת אומרים בין בקידוש או בכל התפלות זכרון תרועה לפי שאין תוקעין בשבת ומ"מ בדיעבד שהחליף וסיים הברכה יצא :

(ה) לאחר התפלה נוהגין לומר כל אחד לחבירו תכתב ותחתם לאלתר לחיים טובים :

(ו) בבואו לביתו יהיה השלחן ערוך ונרות דולקים כמו שאר יו"ט ויקדש כדיון כמבואר בהל' יו"ט כלל ע"ט בדיון קידוש (וכבר כתבתי בהל' נרכות כלל כ"א סי' ז' זמ"ה שבהגין ליקח עכנים על שהחיינו כיון שאין לנו נקיטין צדיק פול הלכן לכן לא יצרכו עליו רק נורא פרי האדמה) וכיון שהוא תחלת השנה נוהגין לעשות לפי טוב לאכול דברים הרומזים לזה (והטעם לזה עיין ברמב"ן מקל"ך לך מש"כ דע כי כל זכות שירין טעמא למטה סימן לזה לא ישמנה צדק אופן זה כל צדור שהוא הטעם שאמרו רז"ל הציץ לאמרת סימנא מלחא) ונוהגין במדינותינו לאכול תפוח תפוח וראוי לנהוג שיברך על התפוח בפה"ע ויאכל מעט ואח"כ יטבול בדבש ויאמר יה"ד שתהדש עלינו שנה טובה ומתוקה ואוכלים ראש ואפילו של דג ואומרים יה"ד שנהיה לראש ולא לזנב האם הוא ראש כבש יותר טוב ואוכלין מיני לפתן שקורין (מערין) או (ריבין) שהוא לשון ריבוי ואומרים יה"ד שירבו זכויותינו ואין אוכלין דברים המבושלין בחומץ ואוכלין בשר שזמן וכל מיני מתיקה כדכתיב לנו אכלו משמנים כו' והכל לפי טוב ולכן פשיטא שיהיה מאוד שלא יכעוס בימים האלו מלבד גודל האיסור כדי שיהיה לפימון טוב רק יהיה שמח לבו ונכון לבו ובטוח בה' עם התשובה ומע"ט ואין אוכלין אגוזים שמרבים כיהו וניעו ואנשי מעשה לומדין על השלחן ד' פריים משניו שבמס' ר"ה :

קצח חיי אדם כלל קלט הלכות ר"ה

(ז) החרדים אל דבר ה' לא ישמשו ממתם בלילות אלו אם לא כליל הטבילה דאז יקיים עונתו ויהזור לטבול כדי שיהיה בטוהרה ואפי' לא יוכל לטבול למחר מ"מ לא יבטל העונה בשביל זה רק שלא ירבה שחוק עמה רק לקיים המצוה ואם היתה יכולה לטבול מקודם כה"ג אסור ואמנם אלו האוכלים לשובע במנעם או ה"ו כשנכנס במחשבתו הרהור אשה יותר טוב שישמש ממתו מה"ו שיבא לירי עבירה ויטבול בשחרית אם יכול ובלבד שיהיה נזהר מסחימת שיער:

(ח) מה מאוד ראוי ונכון שיתגבר כל אדם אף שאין דרכו בכך בכל השנה עב"פ בימים אלו ישכים לעמוד קודם קריאת השמש לבה"כ כדי שיוכל לפנות ולהכין עצמו לתפלה עם הצבור מראש עד סוף ולאחר תפלת שחרית אומרים א"מ ואם חל בשבת א"א א"מ לפי שאסור לומר וידוי בר"ה ויש שכתבו דידלג ולא יאמר א"מ הטאנו לפניך ואח"כ קוראין בס"ת ומפסדין. ואם יש מילה מלין קודם תקיעת שופר סימן לדבר זכור ברית אברהם והדר ועקידת יצחק ואח"כ מתפללין מוסף ובנוסף ומפני הטאנו יש במקצת סידורים ואין אנו יכולים לעלות ולראות והוא טעות דאף שבהמ"ק היה קיים אין צריך לעלות ולראות אלא בג' הגלים אלא ואין אנו יכולים לעשות חובותינו ויאמר זאת מוספי יום הזכרון כדי לכלול בו גם מוספי ר"ה שנקרא גם כן זכרון וצריך שיאמר ושני שעירים לכפר ואומרים ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור ולא כהאומרים לזרע יעקב תזכור ומ"מ אם טעה באזיו נוסח א"צ לחזור וצריך לומר מלכות זכרונות שופרות כסדר ואם הקדים ברכה לחבירו צריך לחזור ולומר כסדר ומאריכים בתפלה עד קרוב להצות ולא יותר (תקפ"ה):

(ט) מי שאין לו שופר מ"מ יכול להתפלל מוסף שהברכות והתקיעות אין מעכבין זה את זה וגם אם יש לו שופר והתפלל קודם תקיעות יצא (סס):

(י) יחיד שדר בשוב ואי אפשר לו לילך למקום שיש שם מנין יזהר מאוד שיתפלל שחרית בשעה שידוע שבכל המקומות מתפללין הצבור דאף על גב דהקבי"ה דן את העולם בכל יום בשלש שעות ראשונות מ"מ אין זה אלא לפקידה בעלמא לאותו יום אבל בר"ה שהקב"ה דן לכל השנה ולפעמים לשנים רבות וכיון שהוא יום הדין והוא יתפלל שמא יעינו בדינו ביחיד ומי יצדק אבל בשעה שהצבור מתפללין או תקובל תפלתו בתוך תפלת הצבור ולכן צריך לזהר שלא יתפלל מוסף ביחיד בג' שעות ראשונות דאז הוא שעת הדין דאע"ג דבכל המקומות עסקין עדיין באמירת פיושם אין זה תפלת הצבור ועוד דמוסף עם שחרית לא הוי בשעה שהצבור מתפללין ולכן צריך להתפלל בזמן שמשער שמתפללין מוסף בשאר מקומות או יתפלל אחר ג' שעות ואם יש לפניו מקום שיוכל לשמוע תקיעות אעפ"י שגם שם אין מנין ויצטרך להתפלל ביחיד ויכול לילך למקום שיש שם מנין רק שאין להם שופר מוטב שילך לשמוע תקיעות אעפ"י שיתפלל ביחיד ומוטב שלא יתפלל כלל רק שישמע התקיעות דתקיעות ביום א' היא מ"ע דאורייתא וגם ביום ב' עב"פ הוי משום ס' דאורייתא אבל אם יש שהות ביום שיוכל לילך לקיים שניהם ילך למקום שמתפללין ואח"כ ילך לשמוע התקיעות שכל היום כשר לתקיעות ובלבד שיהיה שלא ילך הו"ן לתהום כדלקמן כלל ק"מ:

(יא) לאחר התפלה אוכלים ושותים ושמהים לא שמהה של הוללות אלא שמחה של מצוה ואין מתענין בר"ה ולא בשבת תשובה ואמנם לא יאכלו כל שבוע למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניו כל היום ויזכור תמיד גתלוו בדין הוא וכל העולם ולכן יש נמנעים מלאכול בר"ה מאכל שחביב להם מאוד (תקנ"ז) ולאחר האכילה יקבע עצמו ללמוד ואם ראשו כבד עליו יישן מעט אם א"א לו בלא זה ויש נוהגים לגמור כל החילים ומותר לומר גם ההלל אע"ג דא"א הלל בר"ה וי"כ משום שהלל הוא שמחה ועכשיו תלוין בדין היינו דוקא כשאומר בדרך שיר אבל כשאומר דרך תחנון ובקשה מותר (תקפ"ז):

(יב) המתענה בר"ה מי שאינו מתיירא לנפשו א"צ להתענות כל ימיו ואפשר מה שקבלה באיזה מקומות שהנהגה ורגיל להתענות ומשנה רגילתו ואינו מתענה

חיי אדם כלל קלט קמ הלכות ר"ה

אינו משלים, שנתו היינו דוקא ברגיל להתענות אבל מי שהתענה פעם א' לא יארע לו כל און ולא ידע דבר רע וכן עשיתי מעשה בעצמי ומ"מ בלילה אסור להתענות (מקל"ו):

(יג) המתענה ת"ח בר"ה אם הוא ביום א' יתענה גם ביום ב' ומ"מ המתענה בר"ה אין צריך למיתב תענית לתעניתו ואפי' חל בשבת. והמתענה ראוי ונכון שילמוד כל היום ופשיטא אם אינו מתענה מחמת חלומו רק מחמת תשובה דבשלמא בת"ח יש לומר כיון דתענוגו הוא לו אם כן מקרי לכם משא"כ בשאר תענית וכיון שאינו חציו לכם צריך שיהיו לד'. ועיי' לעיל כלל ק"א סי' י"ד שאסור לבשל לאחרים ואין אומר ענינו והמתענה פ"א בר"ה אם התנה מתחלה שאינו מקבל עליו בנדר ושאי' דעתו להתענות רק היום אין צריך התרה אבל סתם צריך התרה (סז):

(יא) ב' י"ט של ר"ה אפי' בא"י עושין ב' ימים ונחשבין ליומא אריכא לפי שאפי' בזמן המקדש לפעמים היו עושין ב' יו"ט אם באו עדים מן המנחה ולמעלה לפי שלעולם היו עושין יום ל' של אלול ל"ט דשמא יבואו עדים ויקדשו החדש באותו יום ואז לא היה רק יום א' אך אם באו לאחר שכבר הקריבו תמיד של בין הערבים ואם יקבלו העדים באותו יום יהיה קלקול שנמצא שאמרו שיר של חול על התמיד וגם היו צריכין לדחות עשה שלאחר התמיד אסור להקריב שום קרבן והרי היו צריכין להקריב המוספין ולכן התקינו שלא יהיו מקבלין העדים רק עד המנחה ואם באו אחר מנחה היו גומרין אותו יום בקדושה כדי שלא יזלזלו בו לשנה הבאה ולמחר היו מקדשין החדש והיה י"ט מה"ת ולפיכך אפי' לאחר החורבן אפילו אם באו העדים קודם מנחה התקינו שלעולם יעשו שני ימים ומתחילין למנות ימי החדש מיום ראשון (מ"א). וכל דין יום ראשון נהג גם ביום ב' ולכן ביצה שנולדה ב"ט א' דר"ה אסור גם בשני וכן מה שנצוד ונתלש בא' אסור בשני כמבואר בהלכות י"ט. חלב שנהלב בא' אסור גם ביום ב' ואם חל ר"ה ה' ו' אסור גם בשבת (מ"ו):

כלל קמו. דין השופר (סי' תקפ"ו):

(א) מ"ע מה"ת לשמוע תרועת השופר בר"ה שנאמר יום תרועה יהיה לכם וקבלו הו"ד הל"מ דילפינן ג"ש מדכתיב ביום הכפורים של יובל והעברת שופר תרועה מה התם בשופר אף בר"ה בשופר:

(ב) שופר קבלו הו"ל שהוא לשון שופרת ר"ל דבר חלול ולא כל דבר החלול נקרא שופר אלא דוקא קרן של בהמה וזוהי החלולין שכן הן בטבען שיוצא עצם א' מראשו ועליו תקוע עצם חלול וזה העצם החלול הוא נקרא שופר ולכתחלה מצוה מן המובהר לתקוע בקרן של איל כדי להזכיר עקידת יצחק ועוד שהוא כפוף ומצוה בכפופין לרמוז שכל אחד יכפוף לכבד בתשובה ומיהו אם לא מצא איל יתקע בשל מין אחר שהוא כפוף ואם אין לו מן המינים הכפופים כשר אף מן המינים שקרנותיהן חלולין ופשוטין ובלבד שיהיה חיה או בהמה טהורה דכל דבר טמא פסול לעשות ממנו צרכי מצוה דילפינן מתפלין שנאמר בו למען תהיה תורת ה' בפיך וקבלו הו"ל דר"ל מן המין המותר בפיך אבל קרן של מין שקרנותיו אינו אלא עצם א' ואינו חלול פסול דזה לא נקרא שופר כלל וכן קרן של פרה ושור אע"ג שהוא חלול מ"מ פסול דלא נקרא שופר אלא קרן בלבד דכתיב בכור שורן כו' וקרני ראם קרניו הרי שמדמה התורה קרן השור לקרני ראם אע"פ שזה חלול וראם אינו חלול מ"מ כיון שהקישן התורה ולכן אפי' בדיעבד פסול:

(ג) שיעור אורך השופר טפה דהיינו ג' גודלן במקום הרחב כדי שיאחזו התוקע בידו בארבע אצבעותיו ויראה מכאן ומכאן כל שהוא כדי שלא יאמרו שנופה בידו:

(ד) לא הוציא זכרותו דהיינו כשהקרן מחובר בבהמה בולט עצם אחד מן ראש ונכנס לתוך הללו של השופר כזכרית בנקבות וכשעושין ממנו שופר צריך להוציא

קצמ

חיי אדם כלל קמ הלכות ר"ה

להוציא עצם הזכרות ואם לא הוציאו אלא הניחו בתוכו ועשה בו נקב ותקע בו יצא שהרי קול שופר שמע ועצם זה אינו הוציץ דק"ל מין במינו אינו הוציץ אבל אם הוציא עצם זה הזכרות ונקב אותו ועשאוהו הלול בשופר ותקע בו לא יצא שעצם זה לא נקרא שופר שהרי לא נברא הלול כששופרת ו"א דאם הוציאו פ"א ונקבו וחזר ונתן בתוך השופר פסול (ט"ז):

(ה) הפכו לא שנא הפכו כדרך שמהפכין החלוק שמהפכין הפנימי לחוץ והחוץ לפנים לא שנא שהניחו כמות שהוא אלא שהרחיב צד העליון שהוא בשבעו קצר וקיצר הצד המחובר בראש שמבעו להיות רחב או אפי' שהשופר נעשה כדון אלא שדרך התוקע לתקוע בצד הקצר והוא היפך השופר והניח צד הרחב אצל הפה ותקע בו לא יצא דכתיב והעברת שופר תרועה וקבלו חז"ל דר"ל דרך העברתו כלומר בדרך תמונת גידולו שהאיל מעבירו בראשו מחיים כך צריך לתקוע בו דהיינו במקום הקצר (כ"כ הר"ן והריטב"א בסוכה נס' לולב הגזול ל"ה והיבט ופס"כ בירושלמי מלכתיב מן המלך היינו לאסמכתא ולשון לקות וכל דמש"כ בראש ברה"ק מירושלמי משום שאמר מן המלך נשמע בדפוס מר"ל מה שכ' הר"ן שהרי בהדיא כ' דפסול מה"ט מוהעברת) ואע"ג דפסוק זה נאמר בתקיעות של יה"כ של יובל כבר קבלו חז"ל דילפינן ג"ש שיהיו כל התקיעות של ר"ה ויה"כ של יובל שוין:

(ו) אבל אם היה ארוך וקצרו עד שנשאר בו כשיעור וכן אם גררו בין מבפנים או מבחוץ עד שנעשה דק מאוד כשר שהרי לא שינה אותו מתמונתו שהיה בראש האיל:

(ז) כל הקולות כשירים בשופר בין שהיה קולו עב או דק מאוד ובלבד שיהיה הקול מחמת עצמו אבל אם נשתנה קולו ע"י דבר אחר מכמות שהיה בתחלה פסול לפיכך אם נתן שופר בתוך שופר ותקע בו אם הפנימי עורף על החיצון מב צדדין שאז אינו שומע אלא קול הפנימי לבד יצא והוא שלא נשתנה הקול מחמת החיצון ואם אין הפנימי בולט מב' צדדין אע"פ שלא נשתנה קולו לא יצא בשופר א' אמרה התורה ולא ב' שופרות ויש מכשירין אם לא נשתנה קולו ובלבד רק לצד הפה אע"פ שאינו בולט מצד הרחב ובלבד שגם החיצון לא יהיה בולט בצד הרחב דאז הוי ב' שופרות:

(ח) כיון דק"ל שופר אחד ולא ב' שופרו' לכן אם הוסיף עליו כל שהוא בין במינו ובין שלא במינו פסול ולכן אפי' אם דיבק שבדי שופרות אפי' הממו באור ודבקי יחד מניה וביה בלא דבק ועשה מזה שופר ואפי' אם יש בשבר של צד פיו שיעור שופר ואלו לא הוסיף עליו היה כשר כיון שהוסיף עליו בין במינו ובין שלא במינו פסול דהוי ב' שופרות:

(ט) וכו' כשהוסיף עליו על ארכו אבל אם צפהו מבחוץ אפילו בזהב וכיוצא בו שאינו מינו אם לא צפה מקום הנחת פה אלא למטה ממנו מבחוץ אם לא נשתנה קולו כשר אבל במקום הנחת פה פסול ולפי שיש בו הלוקי דינים לכן צריך לזהר בזה שהיה עכ"פ מקום הנחת פה כולו אינו מצופה ובלבד שלא ישתנה קולו מחמת הצפוי דאז פסול:

(י) ולכן אותם המציירים בשופר ציורים במיני צבעונים לא יפה עושין דשמא נשתנה קולו מעט אבל מותר לחקוק בשופר עצמו ציורים לנאותו:

(יא) לכתחלה אין לתקוע בשופר שיש בו נקב אפי' נשתתיר בו שיעור תקיעה לצד פיו משום שקולו פגום והקריבוהו לפחתך ואם אין לו מצוי כ"כ שופר שלם אם לא סתם הנקב כשר שכל הקולות כשירים בשופר ואפילו לא נשתתיר בו שיעור תקיעה:

(יב) אבל אם סתם הנקב אם לא נשתתיר רובא פסול לעולם אפי' סתם במינו וקולו כמות שהיה תחלה דכיון דלא נשתתיר רובא בטל ממנו שם שופר ולא נעשה שופר אלא ע"י סתימה זו ונמצא הוי שופר ודבר אחר או ב' שופרות דפסול אך אם נשתתיר בו רובא י"א דצריך עוד ב' תנאים דהיינו (א) שיהיה הסתימה דוקא במינו דהיינו בחתיכת קרן דאז כיון שנשתתיר הרוב בטלה לגבי השופר אבל שלא

חיי אדם כלל קמ הלכות ר"ה

במינו לעולם לא בטל לגבי השופר והוי שופר וד"א (3) אעפ"י שנשתייר רובו וסתמו במינו צריך שיחזור קולו לכמות שהיה קודם שניקב דאל"כ כיון שנשתנה קולו אין הסתימה בטלה ולכן בעינין שלש תנאים . (4) נשתייר רובו (3) חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב (3) סתמו במינו ואם הוא שעת הדחק באין לו שופר אחר סמכינן על הפוסקים דסגי בבי תנאים נשתייר רובו וסתמו במינו אע"פ שלא חזר קולו לכמות שהיה או אם חזר לכמות שהיה אע"פ שסתמו שלא במינו אבל בלא נשתייר רובו אע"ג שיש בו תרתי למעלותא דהיינו שחזר קולו לכמות שהיה וגם סתמו במינו אפ"ה פסול דבטל מתורת שופר :

(יג) ודוקא שלא נזכר עד י"ט דאז אסור ליטול הסתימה דהוי כתיקון כלי כיון שעל ידי זה מכשיר השופר אבל אם נזכר קודם י"ט יטול הסתימה ודינו כאלו לא סתמו בס' י"א הכשר :

(יד) נסדק לארכו י"א אפי' לא נסדק אלא כל שהוא וגם דבקו בדבק אפי"ה פסול וגרע מניקב דכשר משום דבניקב יש מקום לרוח לצאת משא"כ בנסדק דאין מקום לרוח לצאת ולכן כל זמן שתוקע הסדק מוסיף והולך וכל העומד ליסדק דומה כאלו כבר נסדק כולו ובנסדק כולו לכ"ע פסול ואם הדקו הרבה בחוש ומשיחה דאז לא יוסיף להסדק כשר ובלבד שלא ישתנה קולו מחמת המשיחה (דל"כ בל"ה פסול כדלעיל סי' ט') ואז אפי' לא נשתייר שיעור תקיעה לצד הפה כשר אבל יש פוסקים דהא דנסדק פסול היינו בנסדק כולו אפי' רק מצד א' הוי כשני חתיכו' שופר שדבקו דפסול דשופר א' אמר רחמנא ואפי' אם חממו באור ודבק הסדק מניה וביה פסול ואם נסדק רובו יש חילוק דאם לא דבקו פסול דרובו ככולו אבל אם דבקו כשר ואם לא נסדק אלא המיעוט אפי' לא דבקו כשר והא דמכשרינן בדבקו בנסדק רובו י"א אפי' דבקו בדבק דכיון דהדבק אינו ניכר לא הוי כמין בשאימ וי"א דהוי מין בשאימ ופסול אא"כ דבקו מחמת שחממן באור ולכתחלה ודאי יש להחמיר לפסול אפי' בכל שהוא ובשעת הדחק שאין לו שופר אחר יש להקל כהפוסקים דכשר במיעוטו אף שלא דבקו או ברובו ודבקו אפי' בדבק ונ"ל דדוקא בדבק מכשרינן דהוי כאלו הוא שלם אבל אם מהדקו בחוש ומשיחה לא מהני לדעת זו דדוקא בנסדק מיעוטו להפוסלין דסופו ליסדק לגמרי בזה מהני חוט (דל"א כ"ר דכ"ה ה"א כ"ה) (מ"א סק ד) :

(טו) ונ"ל דדוקא בסדק כל שהוא מחמירין המחמירין אבל בפגימה כשר לכ"ע דדוקא בסדק הולך ומוסיף (ומה שב' נא"ר נאס מ"ט דכ"ה נפנס פסול כדלעיל במומין נפנס ג"ש בו מסרון נסדק אין בו מסרון ולכן לא מני נאסר נפנס ע"ש לא הנכתי כלל דלדבריה דל"כ קשה למה מני גבי מומין נפנס וכסדק כיון דכ"ה הוא אע"כ דאין למידין נפנס מנסדק וכן להיפך וא"כ גבי אופר דלא מני נפנס מוכח דכשר וכן הסכים א"ר דכשר דנפנס דינו ככקב) :

(טז) נסדק לרחבו במיעוטו כשר ברובו פסול דהוי ליה כאלו ניטל כולו אא"כ נשתייר לצד פיו כשיעור וי"א אפי' שלא לצד פיו ולא חשוב הפסק דמין במינו אינו הוציץ :

(יז) הרחיק את השופר מפיו לנפח בו ותקע בו פסול כיון שאין השופר נוגע אל פיו :

(יח) הגזול שופר לכתחלה אסור לתקוע בו דהוי מצוה הבאה בעבירה ומ"מ בדיעבד יוצא אפי' לא נתייאשו הבעלים דאין גזול בקול ומ"מ אין מברכין עליו אבל בשופר שאול יוצאין אפי' לכתחלה ומברכין עליו אע"ג דכתיב יום תרועה יהיה לכם ובלולב דכתיב ולקחתם לכם קי"ל דאין יוצאין בשאול שאני התם דלכם קאי על ולקחתם משמע שהלקיחה יהיה משלכם וכן בציצית תעשה לך אבל הכא קאי לכם על התרועה ולא שייך לומר שיהיה משלכם דא"כ הל"ל ולקחתם לכם שופר ולכן שאול כשר ולכן מותר ליטול שופר הבירו שלא מדעתו ולתקוע בו דמסתמא ניהא לאדם לקיים מצוה בממונו ואף על גב דכשיתקע בו הרבה נתקלקל קצת ליכא למיהוש שמא יתקע בו הרבה דלמה יתקע יותר מצרכו (מ"א סק"ד) משמע

אבל

ר חיי אדם כלל קמו הלכות ר"ה

אבל להתלמד אסור ליקח שלא מדעת הבעלים אם לא שיודע שחבירו אינו מקפיד בזה :

(יט) אע"ג דתקיעות שופר הוא מ"ע מה"ת מ"מ אם א"א לקיימו אלא ע"י שיעבור איסור אפילו רק איסור דרבנן העמידו רבנן דבריהם ומוטב שיתבטל מצוה מה"ת בשב ואל תעשה משיעבור איסור דרבנן בקום ועשה ולכך אם היה מונח ע השופר גל של אבנים או שאר דברים שאסורין בטלטול או שהיה השופר מונח בראש האילן או הויץ לתהום או מעבר לנהר אסור לעלות באילן או לשוט בנהר להביאו. ולעבור במעברא שקורין (פרוס) או בספינה קטנה אם א"א בלא"ה יש לסמוך על המתירין (כמ"כ ה"ט רס"י תרל"ט ועיין מה שכתבתי בכלכות סוכה נכשית א"ס) אבל באמירה לנכרי כגון לשלוח להביאו אפילו הויץ לתהום מותר במקום מצוה דהוי שבות דשבות ואם הנכרי הביאו אפילו הויץ ל"ב מיל ד"א דהוי דאורייתא אפ"ה תוקעין בו דהא מותר לטלטלו בתוך ד' אמות וא"כ שרי לצאת בו דלא אסרו חז"ל בבאו הויץ לתהום אלא באכילה והנאה ומצות לא להנות נתנו ועכ"פ אסור לטלטל הויץ לד"א כדין בא מהויץ לתהום ואם עשה נכרי שופר מקרן שלו מותר לתקוע בו דלא הוי נולד כיון שגמרו בידי אדם אבל אם עשאו מקרן של ישראל אסור דה"ל נולד ומותר ליתן לתוכו מים או יין לצחצחו ואין בו משום תיקון כלי :

כרל קמא . דין התקיעות והברכות ומי שהי"ב בהן :

(א) זמן תקיעות שופר ביום ולא בלילה שנאמר יום תרועה ומצותה משעת הנץ החמה ואילך עד הלילה ומ"מ אם לא היה לו שופר ביום והביאו לו בין השמשות תוקע בלא ברכה (וע' נבל' ברכות כלל ה') ובדיעבד אם תקע משעלה עמוד השחר יצא (תקפ"ט) :

(ב) כשחל ר"ה בשבת אין תוקעין דחכמים גזרו שמא יעבידנו ד"א בר"ה ואסור לטלטל אם לא לצורך גופו או מקומו וביד"ט אסור להשתמש בו דהוקצה למצותו אבל בטלטול מותר :

(ג) כל שאינו מחוייב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתן ולכן הרש שומע קטן או הרש שאינו שומע אעפ"י שיכול לדבר כיון שפטורים אין יכולין להוציא אחרים אבל שומע ואינו מדבר חייב כיון ששומע התקיעות ואעפ"י שאינו יכול לברך אם אין שם אחר שיודע לתקוע יברך אחר והוא יתקע. סומא חייב בתקיעות ויכול להוציא אחרים ולכתחלה יש להושי' לדעת האומרים דסומא פטור ומ"מ אם כבר הוחזק בכך אין לסלקו משום זה ונשים פטורות דהוי מ"ע שהזמן גרמא (תקפ"ט) :

(ד) אין יוצאין י"ה אא"כ מתכוין לתקוע לשם מצוה אבל המתעסק לתקוע רק להתלמד לא יצא בין התוקע ובין השומעים ממנו ואין יוצאין אא"כ שנתכוין התוקע להוציא השומעין וכן השומעים יכונו לצאת אבל אם נתכוין התוקע ולא השומע או להיפוך לא יצא ומ"מ לא בעינן שיתכוין דוקא להוציא פלוני ופלוגי אלא שיתכוין סתם להוציא כל השומעין ומסתמא התוקע בבהכ"נ מתכוין להוציא כל השומעים ולפיכך אם היה ביתו סמוך לבהכ"נ או שהלך סמוך לבהכ"נ אם כיון לבו לצאת יצא אבל אם היו תוקעין בבית החולה וליוולדת והיה ביתו סמוך לו ושמע לא יצא דמסתמא לא נתכוין זה להוציא אלא החולה :

(ה) אין יוצא י"ה אא"כ שמע קול שופר ממש ולא קול שופר המעורב בד"א ולכן השומע מבהויץ תקיעות בהכ"נ צריך לשער אם שמע קול שופר או קול הברה דאז לא יצא וזה תלוי בריחוק מקום ולכן צריך לקרב עצמו לבהכ"נ וכן היושב בבית אסורים במערה שתחת הקרקע ותוקע שם ומחמת ההבל נתבלבל הקול ממילא אפילו בעומד סמוך לו ולכן אם יש אנשים עומדים למעלה מבהויץ צריך להבהיץ אם שמע קול שופר או קול הברה ואם להיפוך שתוקעין מבהויץ והשומע בפנים י"א דבזה לעולם אם הוא בסמוך שומע קול שופר דדוקא אם

חיי אדם כלל קמא הלכות ר"ה

תוקע בבור ומערה שם נתבלבל הקול מחמת הבל המערה משאיכ אם תוקע מבחוץ וי"א דגם בזה תלי בהבחנתו ומי"א אנו לא סמכינן על בקיאות ולכן אם משער שלא שמע רק קול הברה יחזור לשמוע קול שופר ויברך ואם מסופק ישמע בלא ברכה אבל אם התוקע וגם השומע בבור לעולם שומעים קול שופר (תקפ"ז):

(ו) צריך לתקוע מעומד דילפינן מעומר דכתיב וספרתם לכם והנא כתיב יום תרועה יהיה לכם ובעומר כתיב מהחל חרמש בקמה וקבלו חז"ל דריל בקומה. ולכן לא יסמוך על דבר שאם ניטל אותו דבר יפול דזה לא נקרא עמידה וגם השומעים יעמדו (א"ר ללא כמ"א) ומ"מ בדיעבד אם תקע מיושב יצא דבעומר גופא קי"ל דאינה אלא למצוה ולא לעיכוב ונוהגין לתקוע על הבימה משום כבוד הצבור ויתקע בצד ימינו ויהפוך פי השופר למעלה ולא לצדדין ונוהגין להקרות להתוקע מלה במלה אפי' תקיעה ראשונה כדי שלא ישעה (תקפ"ח):

(ז) קודם שיתקע צריך לברך אקב"ו לשמוע קול שופר ולא יאמר לשמוע בקול דמשמע לעשות רצונו ולא יאמר רצונו לתקוע דהא לא כתיב בקרא ותקעתם רק יום תרועה ועוד שהרי צריך לעשות גם תרועה ובדיעבד יצא בכלל וגם יברך שהחיינו ואנו במדינותינו נוהגין שגם ביום ב' מברכין שהחיינו ואין חילוק בין אם מברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים דלעולם מברך ב' ברכות הנזכרות (נמ"א י"ט ט"ס וז"ל למכה זה אינו אלא לאכזים שאין יודעין וכ"כ פ"ח ס"ח ככון ככון ללא כמ"א)

ומ"מ אם כבר יצא התוקע הנכון שיברך השומע לעצמו ולא התוקע ואין נוהגין כן ואם תוקע לנשים והוא כבר יצא לא יברך התוקע דמצד הדין נשים פטורות משופר אך שהנשים יברכו בעצמן אם ירצו אבל התוקע לא יברך ומ"מ מותר לתקוע אף שהתוקע כבר יצא ואין שם אלא נשים (אבל הפ"ח כ' לדעת רוב הפוסקים שאם כבר יצא אסור לתקוע לנשים) ואפי' בשביל קמנים מותר לתקוע כדי לחנכו במצות

והמ"א כ' דאם צריך לתקוע בשביל נשים יכוין שלא לצאת בתקיעות דבה"כ ואז ילך להאשה ויתקע שם ויברך ואע"ג שאה"כ הולך לבה"כ לשמוע תקיעות על סדר הברכות מ"מ א"צ להזיז ולברך כיון שכולה חרא מצוה היא לו אין הפסק מזיק בזה. ולא יתקע ביהודי בני שעות ראשונות דאז הקב"ה יושב בד"ן כמו שכתבנו לעיל לענין תפלה אלא יתקע להם או בשעת תקיעות בה"כ או לאחר ג' שעות ואם האשה צריכה לאכול בשחר תאכל קודם התקיעות כי בלא"ה מדינא פטורין ואע"ג שכבר קבלו עליהם הובה מכל מקום במקום צער או חולי י"ל דלא קבלו (ס):

(ח) המתחיל לתקוע ולא יכול להשלים ישלים אחר על סמך ברכה שבידך הראשון שהרי הראשון כיון להוציא כל השומעים ואי"ז ה"ז כאלו כ"א בידך דקי"ל שומע כעונה ואפי' לא ענה אמן וה"ה אפי' אם הראשון לא יכול לתקוע כלל נמי דינא הכי ואם זה השני לא שמע הברכה צריך לברך בפ"ע בלחש ואם זה נכנס באמצע התקיעות ולא שמע התקיעות הראשונות ספק אם יתחיל לראש התקיעות משום עצמו ואע"ג דקי"ל דסדר תקיעות אינן מעכבות וא"כ יכול לתקוע להוציא הצבור ואה"כ יתקע לעצמו הסדר שנחסר לו מ"מ כיון שמברך בשביל עצמו ראוי לו שיתקע כלם על הסדר ואפשר שזהו ספיקא של שכנ"ג שהביא א"ר וי"ל דהכל לפי הענין (ס):

(ט) לא ישיחו לא התוקע ולא השומעים משבירך עד כלות כל התקיעות בין דמיושב ובין של מעומד ונ"ל דה"ה עד לאחר שלשים קולות שתוקעין לאחר התפלה ומ"מ סדר התפלות והפיוטים לא מקרי הפסק בין התקיעות אבל בין ברכה לתקיעה אפי' סדר התפלה הוי הפסק וצריך לחזור ולברך אא"כ שח בדבר שהוא לצורך הברכה כגון הביאו שופר וכיוצא בו וכדלעיל כלל ה' ואין חילוק בכל זה בין המברך או השומע דאפי' שח השומע בין התקיעה לברכה צריך לחזור ולברך ובדיעבד שישח בין התקיעות אין צריך לחזור ולברך דהכל מצוה א' היא ואינו דומה לשח בין תפילין לתפילין דהתם הם ב' מצות (ס):

(י) בתקיעות מיושב דהיינו קודם שמתפללין מוסף מותר הש"ץ לתקוע אבל התקיעות שעל סדר הברכות מדינא אסור להש"ץ לתקוע כדי שלא יתבלבל אך כשמתפלל

ראו חי אדם כלל קמא קמב הלכות ר"ה

כשמתפלל מתוך סידור דינו כמונמח שלא יתבלבל ומותר לתקוע אבל משום הפסק בתפלה ודאי אין לחוש כיון שהתקיעות הם לצורך תפלה (סג):

כלל קמב. סדר התקיעות (מק"ף):

(א) כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בר"ה תשע לפי שנאמר בר"ה זכרון תרועה ויום תרועה וכיו"כ של יובל כתיב שופר תרועה וילפינן ג"ש שביעי שביעי שיהיו כל התקיעות של חדש שביעי שוין ונמצא הוי כאלו כתיב בר"ה ג"פ תרועה וק"י"ל שכל תרועה צריך להיות תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה שכן למדו רז"ל מקראי נמצא צריך לשמוע ג"פ תר"ת תר"ת תר"ת. ואפי' שמע מ' קולות אלו בט' שעות ביום ואפי' מט' בני אדם תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה יצא אם לא היה מחמת אונם אבל אם מחמת אונם לא יצא ועיין לקמן סי' י"א:

(ב) תרועה זו האמורה בתורה קבלו חז"ל שהוא לשון בכיה ומתאונן שכן ת"א יום יבבא ומצינו דכתיב ותיבב אם סיסרא שר"ל שהיתה בוכה ומתאוננת ודרך הבוכה ומתאונן שגונה מכאב לב והם קולות ארוכות קצת ומפסקים קצת ולא תכופים יחד והוא אותן קולות שאנו קורין שברים ואח"כ מיילל בקולות קצרות תכופים יחד שאנו קורין תרועה (כל"ל חליפין) וברוב הימים והגלות נסתפקו חז"ל (היינו עפ"י מה שבי' רמב"ם חז"ל רב האי' כ' דלא טעו ספק עיין בר"ש וכו') אם התרועה הוא לשון גנוחי היינו שברים קולות ארוכות או לשון יללה קולות קצרות או אפשר שניהם יחד שברים תרועה ולכן תקנו חז"ל לצאת ידי כל הספקות ולתקוע ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת וג"פ תר"ת אבל אין לספק שמא תחלה תרועה ואח"כ שברים וא"כ היה להם לתקן ג"כ לתקוע תרשי"ת דכיון דתרועה הכתובה הוא לשון בכיה ויללה ואין דרך הבוכה לילל בראשונה ואח"כ לגנוח אלא הדרך תחלה עושה גניחות ואח"כ מיילל וא"ל כיון שכבר תקנו לתקוע תשר"ת א"כ יוצא ממינ' אם תרועה הוא שברים כבר תקע ואם התרועה היא תרועה כבר תקע ולמה לן לתקוע תש"ת ותר"ת המעם דצריך שיתקע תקיעה תרועה תקיעה רצופים שלא יספיק בין קול לקול עם קול אחר (כמו שנכתוב בסמוך) וא"כ שמא התרועה הוא שברים לבד והרי הפסיק בתרועה בין השברים לבין תקיעה שלאחריה וכן שמא התרועה היא תרועה לבד ונמצא שהפסיק בשברים בין תקיעה ראשונה לתרועה:

(ג) השברים קבלו חז"ל שלא יהיו פחות משלשה שברים זה אחר זה:

(ד) שיעור תקיעה קבלו חז"ל שהוא כשיעור תרועה ולפ"ז בסדר תשר"ת שאנו עושין שמא התרועה הכתובה הוא שניהם יחד שית' וא"כ צריך להאריך ג"כ בתקיעות כשיעור שית' ובסדר תש"ת שאנו עושין שמא התרועה הוא שברים צריך להאריך התקיעות כשיעור ג' שברים שהם קולות ארוכות קצת ובסדר תר"ת שאנו עושין שמא התרועה הוא יללה אין צריך להאריך רק כשיעור תרועה ואם קיצר בשיעור התקיעה משיעור התרועה שבאותו סדר לא יצא:

(ה) וכן בשברים ותרועה שאם קיצר מן השיעור שנכתוב בסמוך לא יצא אבל מותר להאריך בין בתקיעה ובין בשברים וכן בתרועה וכן מותר לעשות בבית אחת ד' או ה' שברים:

(ו) שיעור התרועה שאנו קורין תרועה קבלו חז"ל שהוא ג' יבבות ונחלקו הפוסקים ד"א שהיא כשלשה יבבות דהיינו ג' כוחות בעלמא ולפ"ז בסדר תר"ת שאנו תוקעין דשמא תרועה היא מה שאנו קורין תרועה וכיון דשיעור תרועה הוא רק כג' כוחות וק"י"ל דשיעור תקיעה כשיעור תרועה אי"כ התקיעות דבסדר תר"ת אינו רק כשיעור ג' כוחות ולכן י"א שצריך לזהר בסדר תשר"ת ותש"ת שלא יאריך בשבר א' כשיעור ג' כוחות כיון דבסדר תר"ת נקרא זה תקיעה אך אין אנו נוהגין כן ומאריכין יותר דסבירא לן כיון דבסדר תשר"ת ותש"ת שאנו עושין דשמא התרועה הכתובה היא שברים ולא תרועה ומותר להאריך בשבר א' קצת ובלבד שלא יאריך בשבר א' כשיעור ג' שברים בתש"ת דאז שיעור תקיעה כתרועה דידיה דהיינו ג' שברים והיה בתשר"ת כשיעור ג' שברים ותרועה אבל יש פוסקים דס"ל דכל

חיי אדם כלל קמב הלכות ר"ה

דכל יבבא הוא ג' כוחות וא"כ התרועה שהיא ג' יבבות היינו ט' כוחות וכן ג' שבריי כל שבר הוא ג' כוחות ולפ"ז כיון דקיי"ל דשיעור תקיעה כתרועה נמצא צריך להאריך בתקיעת תשר"ת שכל תרועה יהיה כשיעור ח"י כוחות (דהיינו ט' דשנריס ומ' מרועה) ובסדר תש"ת ותר"ת צריך להאריך בכל תקיעה כשיעור ט' כוחות לפחות :

(ז) ולכן לכתחלה צריך לצאת ידי כל הדיעות וצריך התוקע לזהר שיאריך בתקיעות תשר"ת שכל תקיעה יהיה לפחות כשיעור ח"י כוחות והתקיעות של תש"ת ותר"ת לפחות כשיעור ט' כוחות דבזה יוצא לכ"ע שהרי מותר להאריך אפי' יותר מכשיעור כמו שמבואר בס"י ה' וגם יזהר לכתחלה בתש"ת שיקצר בכל שבר שלא יהיה כשיעור ט' כוחות עכ"פ דאם יאריך בשבר א' כשיעור ט' כוחות לכ"ע הוי שיעור תקיעה וא"כ יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה ואפי' בדיעבד אם האריך כשיעור ט' כוחות צריך להזור ולתקוע וגם יזהר לכתחלה שיעשה בתרועה כשיעור ט' כוחות :

(ח) כל קול מקולות השופר צריכין שיהיו בשלימות בנשימה א' דתרועה כתיב ולא תרועות ואם מפסיק ביניהם אין כאן תרועה שלימה וכן התקיעות ולכן צריך לזהר שיעשה הג' שברים בנשימה א' דאע"ג דשברים הם קולות מופסקים אין הכוונה שיפסיק בין שבר להבירו אלא הכוונה שיהיה ניכר שכל שבר הוא בפ"ע ולא תכופים יחד כתרועה ואפילו בדיעבד אם לא עשאן בנשימה א' לא יצא (כ"כ הגר"א וי"ר דגס כ"ג דלא כע"ז ומ"א והמע"ן בכל הפסקים יראה להד"ל דאין ח מהס דס"ל דנדענדל ילא זולת הראב"ן לפי מה שב' הרא"ש ובהד"ל קולק עליו הרא"ש והגר"א כ' דגם הראב"ן מודה דזה ואפי' דש"י שהניח הג"י דכ' דלא כלום ר"ל יותר מכדי נשימה משמע אבל נכדי נשימה כשר היינו לר"י בתקיעה ותרועה שהם עכ"פ ב' קולות אבל קול ח' אפי' כדי נשימה חס הפסיק פסול :

(ט) ולכן יש בין הפוסקים שסוברים דבסדר תשר"ת דהשבינן לש"ת לתרועה וא"כ צריך לעשותן בנשימה א' דוקא ואם הפסיק ביניהן בכדי נשימה לא יצא (כ"כ הג"י ויה רציה לדנעיל דגס הגר"א) אבל ר"ת ס"ל כיון דגנוחי וילולי לא עבדי אינשי בנשימה א' ולכן אע"ג דש"ת בסדר תשר"ת הוי תרועה א' מ"מ לכתחלה יעשה דוקא בב' נשימות וי"א עוד דלר"ת אם עשאן בנשימה א' לא יצא ולכן יש מקומות שלעולם עושין שית בב' נשימות אפי' לכתחלה ויש מקומות עושין לצאת ידי שניהם דהיינו שבתקיעות מיושב עושין בנשימה א' כיון דלדעה ראשונה אפי' בדיעבד לא יצא ואת"ל דהלכה כר"ת דגנוחי וילולי לא עבדי בנשימה א' מ"מ הא י"א דמודה דבדיעבד יצא אפילו בנשימה א' וכדי לצאת גם דעה ב' דס"ל דלר"ת אפי' בדיעבד לא יצא אם עשאן בנשימה א' ולכן בתקיעות כעומד שבמדינתנו תוקעין על כל ברכה תשר"ת יעשה בב' נשימות דוקא כמו שנבאר לקמן סי' י"ז :

(י) ולכן המקרא לפני התוקע סדר התקיעות שלא ישעה צריך לזהר בתקיעות דכיושב יקרא לפניו שברים תרועה בפעם א' כדי שיהיה התוקע לתקוע אותם בנשימה א' ואפילו בתקיעות דנעומד יהטוף קריאת תרועה אע"ג שכתבנו לעשות בב' נשימות דוקא עכ"פ לכ"ע אסור לשהות יותר מכדי נשימה ואם יכשוך הקריאה יהיה יותר מכדי נשימה וכיון שאנו עושין כספק שמא צריך ש"ת אף לר"ת דגנוחי וילולי לא עבדי בנשימה א' מ"מ אסור לשהות יותר מכדי נשימה (ע' דג"י) :

(יא) קולות אלו אפי' לא שמען רצופים אלא ששהה בין שמיעת קול א' להבירו יצא ובלבד שיש עם על הסדר אבל אם שגעם שלא כסדר כגון ששגע התרועה קודם לתקיעה וכיוצא בו לא יצא וכמו שנבאר בס"י שאה"ז ומיהו י"א דדוקא שנתכוין לשמוע קול זה לשם מצוה אבל אם אינו מתכוין כלל לשם מצוה כגון ששגע תקיעה ואה"ז שגע תרועה ולא נתכוין כלל לשם מצוה ואה"ן שגע שברים וכן נולם אינו מוסיף מה ששגע התרועה קודם לשברים דלא יהא אלא שישמע קול בהמה וכיוצא בו וי"א דאפי' בשוגע כמתעסק ואינו מכוין כלל לשם מצוה אפי"ה

רבי חיי אדם כלל קמב הלכות ר"ה

מעבב והמ"א מכריע בזה להקל ובכל זה אין חילוק בין השומע להתוקע דאע"ג
 דהשומע אינו עושה מעשה אש"ה פוסל (וע' נס"י תקפ"ק נמ"א ס"ק ג' עכ' דמ"ן
 מוכח כן וכן מוכח נס"י תק"ל נמ"א ס"ק י') ודוקא בסדר א' הוא דמעבב קול
 אחר שאינו שייך לאותו סדר אבל הסדרים אינם מעבבין זה את זה שאפי' תקע או
 שמע תחלה סדר תר"ת או תש"ת ואח"כ תשר"ת יצא וכן בענין אחר ולא עוד אלא
 אפי' שמע פ"א או ב' תשר"ת ואח"כ תקע תש"ת וכיוצא בו יתקע לבסוף פ"א או
 ב' תשר"ת ויוצא בזה דגם זה אינו מעבב שהרי מדינא א"צ לתקוע על סדר ברכות
 רק על כל ברכה פעם א' סדר א' כדלקמן (נ"י תק"ל נמ"א ס"ק י"ג וע"ג נמ"א
 ס"ק ה' נצט הלכות דכ' דלמ"ד לתקיעה כמזעסק הוי הפסק לריך לחזור לראש חיה
 תחוב דל"כ בתחילתו דתחילתו איך בידו אלא אמת היכא משכחת לה ובמזעסק ה"ן וכל
 דזה כונת הלכות עכ' ואם תקע כו' בן תשר"ת הראשון כו' אך גם ז"ל שהרי היינו למי
 קאי דליכא דמחילתו אלא הו' תוקעין רק פעם א' חיה עכ' המ"א ואם תקע ר"ל מה
 עכ' הלכות ואם תקע כו' ע' נר"ן כו') :

(יב) כיון שצריך שלא יתקע או ישמע קול אחר שאינו שייך לאותו סדר ולפיכך
 היה עומד בתשרית והקדים התרועה לשברים וכן בתש"ת שמעה ועשה גם תרועה
 בין לפני השברים או לאחריה וכן בתר"ת אם טעה ועשה שברים בין לפני התרועה
 או לאחריה או שעשה שברים ולאחר שסיים עשה עוד אפי' שבר א' אע"ג דיותר
 לעשות ד' או ה' שברים היינו דוקא בשעושה הכל בנשימה א' דאז נחשב הכל
 לשברים א' אבל תיכף כשסיים השברים כדן שכבר עשה ג' שברים והפסיק וחזר
 לעשות אפי' שבר א' וכן אם עשה תרועה כדן אפי' רק כשיעור ג' כוחות בעלמא
 כיון ד"א דיוצא בזה כדלעיל ס"ו ו"א"כ כיון שהפסיק בה וגמר כבר התרועה וא"כ
 כשהחזר להריע הרי עושה ב' תרועות והפסיד כל אותו הסדר ואפי' התקיעה שעשה
 קודם התרועה או השברים הפסיד וצריך לחזור לתקיעה ועשה אותו הסדר כסדר :
 (יג) אם טעה בתשר"ת ואחר שעשה ב' שברים התחיל להריע ונזכר מיד
 צריך לחזור לעשות ג' שברים דאע"ג דבס' תשרית חשבינן לשברים ותרועה הכל
 לתרועה וא"כ אין כאן קול אחר וא"כ היה כדן שיתקע רק שבר א' להשלים הג'
 שברים כיון שעדיין לא עשה שיעור תרועה וכ"כ מקצת הפוסקים מ"מ ראוי
 להחמיר באותן פוסקים דסבירא להו כיון שהתחיל להריע אין מצטרף שבר זה
 שיתקע ואין כאן שברים דהא בעינן ג' שברים (נ"כ הט"ו ודבריו נכונים לאין
 הפסד כמה שחזר ותוקע כיון שיש מקמירי כמ"כ הרא"ש הביאו המ"א נס"ק ז' וכל
 מה שאנו עושין עוסין עוסין ספק אין צו קצת שנות ואף שהג"א כ' דאף ה"ע עכ' דג'
 שברים לריך שיהיו נכנייה א' ואפילו נדעבד מעבב ואעפ"כ כ' דיתקע שבר א' וע"ג
 שמלק ויולק על הרא"ש מ"מ כ"ל דהמחמיר לא הפסיד כיון דאין כאן כנייה איסור
 כיון דהרא"ש כ' דתלי זה בזה ואע"ג דלתקוע נצטס הוי שנות כמו שהג"א נמ"א ס"ל
 ס"ו ל"ה על הט"ו מ"מ נמקום ספק כ"ל דנודאי ליכא איסור שהרי כ' האמרוניס
 לתקוע ק' קולות וכ"ל מאמר שעושין לשם מליה אין איסור ומי"מ אפי' גמר התרועה
 ואח"כ נזכר שלא עשה אלא ב' שברים א"צ לחזור לתקיעה ראשונה שכיון דבסדר
 תשר"ת גם השברים גם התרועה הם נחשבים לתרועה לא הפסיק בקול אחר כן
 שכבר התחיל בשברים ה"ו דומה לתוקע ואין קולו עולה יפה שאינו מפסיד התקיעה
 אלא תוקע שברים תרועה אבל אם לא התחיל כלל בשברים אלא שהתחיל בתרועה
 אע"ג דהכל הוא תרועה כיון שהקדים התרועה לשברים אין זה כעין התרועה
 שבסדר זה ולא עכרי אינשי לעשות היללה קודם לגנוחי ולכן הפסיד אפי' תקיעה
 ראשונה :

(יד) בדיא בתשר"ת אבל בתש"ת אם התחיל בשברים ובאמצע התחיל להריע
 אפי' לא גמר וכ"ש להיפך וכן בתר"ת אפי' התחיל להריע ובאמצע הפסיק והתחיל
 לעשות אפי' שבר א' בכל זה כיון שאין זה שייך כלל לתרועה שבסדר זה הפסיד
 גם תקיעה ראשונה וכבר כתבנו דלא הפסיד אלא אותו סדר אבל אותן הסדרים
 שעשה בהגון עולין לו :

חיי אדם כלל קמב הלכות ר"ה

(טז) אם תקע סדר א' בנשימה א' מהלוקת בין הפוסקים אם יצא וספק דאורייתא להומרא :

(טז) ולפיכך צריכין לזהר במקום שבתי כנסיות תכופים זה אצל זה שלא יתקעו בבהיג אחת עד שיגמרו באחרת דאליכ לא ישמעו על הסדר ואפי' אינו מתכוין לשמוע לשם מצוה ואין ברצונו כלל לשמעם מ"מ כיון שיש פוסקים דאפי' שמע כמתעסק הפסיד התקיעות שישמע כדלעיל בס"י י"א ולכן צריכין לזהר בזה :

(יז) עיקר התקיעות הוא לתקוע על סדר הברכות כשהחזיר ש"ץ תפלת המוספין שתוקעין למלכיות ולזכרונות ולשופרות ומדינא לתקוע על כל ברכה תר"ת ולפי הספק שנסתפקו בתרועה היה לנו לתקוע על כל ברכה תשר"ת פ"א ותש"ת פ"א ותר"ת פ"א וכן נוהגין במקצת מקומות אך כיון שתקנו חז"ל לתקוע קודם מוסף והם נקראין תקיעות דמיושב ר"ל שעדיין שהקהל יושבין ולא עומדין בתפלה והטעם שתקנו כן לערבב השמן שלא יקטרג בתפלת המוספין ובתקיעותיהן שהשמן מתבהל מקול השופר בזכרו שלע"ל דכתיב יתקע בשופר גדול שאז יעבירונו הקב"ה מהעולם כדכתיב בלע המות לנצה ואעיג שאינן אלא לערבב השמן מ"מ צריך לתקוע אותן בכל דיניהן וחוקותיהן שכתבנו וכ"ש שמברכין עליהם ברכת השופר ולפי שכבר יצאו י"ח באלו התקיעות בין מה"ת ובין מה שתקנו משום ספק לא רצו חז"ל להטריח עוד על הצבור ולכן תקנו לתקוע על כל ברכה רק סדר א' כפי דין תורה תר"ת ולא חשו לתקוע כל הספיקות וגם לא חשו להפסקה בין הקולות ובלבד שיהיה כסדר שתקנו ואמנם כל המקומות אין שוין בזה דיש נוהגין לתקוע על כל ברכה תשר"ת וכן אנו נוהגין במדינות אלו דבזה ממינ' יוצאין די חובת תקיעת התורה שאם התרועה היא שניהם עושין ואם שברים או תרועה עושין ולא נשאר אלא שמא אינו אלא שברים ונמצא מפסיק התרועה בין שברים לתקיעה או שמא אינו אלא תרועה ומפסיק שברים בין תקיעה לתרועה לא חשו לזה משום טורח צבור ומ"מ מה שמפסיק בשמיעת קול אחר הנזכר בס"י י"ג י"ד פסול גם בכאן :

(יח) כבר כתבנו בס"י ט' שנוהגין לתקוע על סדר ברכות שברים תרועה דוקא בב' נשימות והטעם דבתקיעות אלו כיון שאין אנו נוהגין לתקוע אלא פעם א' תשר"ת ע"כ אנו סוברים מ"מ כיון שעושה כל ג' מיני תרועות באיזה מהן שהוא מן הדין יוצא והשאר כמו שאינו וא"כ אנו חוששין שמא מן הדין ראוי לתקוע רק תר"ת או תש"ת וא"כ אם יתקע שברים תרועה בנשימה א' אין כאן שברים ולא תרועה ולכן עושין בב' נשימות דאף את"ל דמדינא צריך ש"ת הא י"א דאפילו בתרועה גופא אם הפסיק כדי נשימה יצא ומ"מ יזהר שלא יפסיק יותר מכדי נשימה :

(יט) אחר גמר התפלה נוהגין לתקוע עוד הפעם שלושים קולות ויש נוהגין לתקוע עוד הפעם לי קולות כדי להשלים מאה קולות וכשגומר כל התקיעות יש אומרים דאסור לתקוע עוד בהנם דהא תקיעות ב"ש היא שבות ואפילו התוקע ביום ב' אסור לתקוע ביום א' להתלמד (ס"י תקל"ו) ולהוציאן שלא לצורך פשיטא דאסור ודינו כשאר דברים ומבואר לעיל כלל צ"ו ס"י א' :

(כ) כבר כתבנו דאם לא היה לו שופר ביום א' ובא לו בהש"מ תוקעין בלא ברכה . ואם חל ר"ה ה' ו' והביאו שופר ביום ו' לאחר שהתפללו של שבת ועדיין הוא יום כ' במ"ז ס"י ת"ר שיתקע בלא ברכה :

(כא) אעפ"י שתקיעת שופר בר"ה גזרת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אתם השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הבישו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם יעזוב כל א' מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה (רמז"ס פ"ג מהלכות משונה) :

הלכות יום כפור

כלל קמג. דין עשיית וערב יו"כ.

(א) באהבת ה' את עמו במדתו כי חפץ חסד הוא ולא יחפוץ במוות המת כי אם בשוכו מדרכיו וחי לא לצרנו ולהנאתו כי אם יצדק מה יתן לו כי אם להטיב לו באחריתו ולכן לא יום ולא יומים ממתין ומצפה לתשובת רשעים אלא הרחיב לנו את הזמן ותיקף בתחילת השנה והחודש נפתחים כל השערים. שערי תשובה. שערי מחילה וסליחה. והם פתוחים ועומדים עד זמן נעילת שערים ביוה"כ. והכרו יוצא מלפניו שובו בנים שובבים ארפא משבותיכם. ומי לא יירא ויפחד בשמעו קול שופר מברין ואומר עורו ישנים משנתכם. קום קרא אל אלהיך כי חנוך ורחום הוא. וגדול העון מי שלא שב ואינו רואה להרבות בתורה ומע"ש בימים האלו מכל ימות השנה כי אנחנו הלוואי שנהי' מן הבינוני אשר משפטם תלוי עד יוה"כ. וכל זמן שהאדם חי אין הקב"ה נוהג במדתו להטות כלפי חסד לבינונים ד"ל אם היה הקפ שקול עושה חסד ולוקח עון א' מן הקפ או שנוטל זכות משלו ונותן לקפ השניה. שמדה זאת אינו נוהג אלא לאחר מותו שאי אפשר לאדם עוד לעשות איזה זכות אבל בחייו אומר הקב"ה הרי הפתח פתוח ובידך ליכות באיזה מצוה ואתה מתעצל בעצמך ומתחייב בנפשך. לכן צריך כל זרם לפחד על עצמו שיחאמץ בתשובה על העבר ולהרבות מצות ומע"ט בכדי שיהיה טהור וזך לפני בוא יום הקדוש הזה כמש"כ לפני ה' תטהרו ואל יאמר אדם הלא בכל יום אני מניח תפילין וציצית ומברך ומתפלל. וא"כ ודאי שכף של זכיות יכריע. מי שאין לו לב אומר כן כי צריך לחשוב ג"כ כמה חבילות עבירות עושה בכל יום בדברים בטלים ולהירד וכל דבורים אסורים וכן בכל האברים (והארכתי כבר נזהר בהקדמת קיבורי זכרו תורת משה) וראוי לכל אדם שיקראנו בעש"ת. ובאמת בטעות הזה מעו הרבה בני אדם שהושכים שאין צריך לשוב רק מעבירות חמורות ע"ז גיע ש"ד והילול שבת וכיוצא בו וזה שקר מוחלט כי יש עונות שאדם דש בעקביו שהם חמורים מג' עבירות הג"ל. הנך רואה מה שאז"ל בחומר להירד שהוא קשה מע"ז גיע ש"ד ודרשו זה מן הפסוק וזהו עבירה השכיח ומצוי מאוד בבני אדם כמו שהעידו על זה חז"ל כולן בלהירד וראה כחו של לה"ר עד שהאומר נורא בי פלניא (ר"ל היכן כחלף רק צניח פלוני ע"ס מצאליס תמיד) זהו אבק של להירד והנה הטעם שחמור מג' עבירות החמורות הוא שזה אוחז במעשה הנחש הקדמוני שדבר להירד על הקב"ה ואמר לחיה מן האילן הזה אכל וברא העולם וע"ז פיתה אותה ושכב עמה (כאז"ל הטיל נח זוכמה) הרי ג"ע. וגרם מיתה לכל העולם הרי ש"ד. והמה את לב אדה"ר וחזה לכפור. האף שתיכף עשו תשובה הגונה מ"מ גרם כל זה. ראה כחו של לה"ר עד היכן מגיע. וכן יש חבילות עבירות שבני אדם רגילין בהם אשר רבו מלספר שבועות שקר ושוא וזהו רגיל אפי' כשמספר איזה שקר לחבירו או שמוכר הפך לחבירו נשבע כה יעזרני ה' והרי נשבע בשם ועון שבועה הוקשה לע"ז וחמור ממנו כדכתיב כי לא ינקה את אשר ישא בשם לשוא. מקלל עצמו או חבירו בשם שאומר (וחז"ל) איך חדר חז"ל דיק דער זוכערטטר טטרח'כן וכ"ז אין חילוק בין שיאמר בלה"ק או בכל לשון. מברך או מזכיר השם לבטלה. וכ"ש כל התפלות וברכות אם יעייז בנפשו בע"ה הכל הוא בלא כוונת רק נעשה טבע שכבר רגיל פיו ולשונו להתפלל ולברך. מלבין פני חבירו. מתכבד בקלון חבירו. מצער א' מישראל בין בדברים בין במעשה שנאמר לא תנו וגו' וזה קאי על אונאות דברים דבאונאות ממון כתיב וכי תמכרו גו' לא תנו. ואם מצער אלמנה או יתום חייב מיתה בידי שמים שנא' כל אלמנה ויתום לא תענון וגו'. מלוח בריבית בלא היתר עסקא או זקוקים וכל א' וא' מורה לעצמו באיזה התירים ואינן נשאלין למורים אך להתיר. ומכ"ש הסותרים עם החלפנים כמעט א"א בלא נגיעת איסור ריבית וכבר מבואר בחיבורי ח"א (כלל קל"ב וקמ"ג). שנאת איש לרעהו. כעס. הסתכלות

חיי אדם כלל קמג הלכות יו"כ

בנשים, הניפות, ליצנות, דברים בטלים, דברי משא ומתן בשבת וי"ט, ובכל אלו רגילי העולם מאוד ואפי' הלומדים ומופלגים כשישימו על לבם ימצאו שרובם נכשלים ברוב אלו דברים ועוד יש הרבה עד אין מספר, וביטול ת"ת כנגד כולם כי הרחוק מן התורה רחוק מעבודת הבורא ולכן תקנו השיבנו אבינו לתורתך וקרבו מלכנו לעבודתך וכפי הריבוי בעסק התורה כן יתרבה ויתקרב לעבודה, ולכן תקנו קדמונינו לתקוע מר"ה אלול יכדי שישים האדם על לבו כאלו מתרין אותו לדון ולבו יהיל בקרבן כי באו ימי הפקודה לפקוד לעיני ברניו וכל מעשיו בספר נכתבין אפי' תנועה קלה שעושה ובעת ההיא האלהים יבוא במשפט את כל המעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, ובעת אשר יבואו דינו לפני מלך בשר ודם הלא יחרד חרדה גדולה, וכמאמר ריב"ז אם יענשני ר"ל בעונש ממון אין ענשו עונש עולם שאוכל להרויח עוד ממון, ואם יאסרני ביסורי הגוף אין איסורי איסור עולם כי יכול להיות שימות ומי שימלך תהתיו יוציאני לחפשי, וכדמצינו בניג, ואם ימותני אין מיתתי מיתת עולם כי אינו יכול לשלוט רק בגופי אבל הרוח תשוב אל אלהים אשר נתנה, ואעפ"כ בודאי יירא ויפחד ויחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו, ובכל דרכי הריצות יהוש אולי ימצא מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות ימין או שמאל ולהתעסק ביתר חפציו, ולא ישגיח לפתח ולשדרד אדמתו, ולא יתרפה ביום צרה מלהסיר מעליו כל מחשבות מעניניו רק יכין לבו ומחשבתו להנצל כצבי מיד, ואם כך לפני דינו של בשר ודם כ"ש כשעומד לדון הוא ובניו וכל אשר לו לפני מ"ה הקב"ה שאם יענוש אותו ח"ו בממון ויגזור עליו עניות הוא עונש עולם, ואם יכהו ח"ו בגופו או בכניסו הוא איסור עולם, ואם יגזור עליו או על בניו מיתה היא מיתת עולם, ולכן מה נואלו הוצאים לשעלם ולעבודתם כל היום בימים האלו וכ"ש מתחלת ימי השליחות שהם נגד ימי ביקור של קרבן וכ"ש בי' ימי תשובה ימי הדן והמשפט ואינם יודעים מה יהיה משפטם, ולכן מהוויב כל אדם ליתן לנפשו ולשים אל לבו ולמעט בעסקיו ולקבוע ביום ובלילה שעות מיוחדות להתבודד בתריו במשכיות לבו ולקדם באשמרות ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה ולשפוך שיחה לפני בוראו ולהתזודות על עונותיו ויוסף לעשות מצות ומע"ט ולעסוק בתורה יותר ממה שעושה בשאר ימים ורבה בצדקה יותר מכל השנה כי העת עת רצון והתפלה נשמעת בו ומצות עשה מה"ת שיחזור בתשובה לפני יוה"כ כמש"כ לפני ה' תמחרו ולכן מהראוי שיתנהג האדם בעש"ת בדברים וחומרות אף שאינו נוהר בהם כל השנה כי גם הקב"ה מתנהג בחסידות עם בריותיו והאוכלים פת פלטר כל השנה בימים האלו ראוי שלא לאכול כ"א פת ישראל וכן בכל הדברים וביותר צריך אדם לתקן בדברים שבין אדם לחבירו כי עליה' אין יום הכפור או אפי' מיתה מכפר עד שיחזור הנול והעושק ויפייס לחבירו עד שימחול לו ואפי' מתענה מאה שנים ויביא כל אילי נביות ויתודה מאה פעמים ביום לא יתכפר לו כדאיתא במשנה הביא אשמו עד שלא הביא גילו לא יצא שהרי כשחוטא לאדם הוא חוטא בכפלים א' לאדם וא' להקב"ה שעבר על צווי ועד שמפייס לחבירו כיצד יתודה כי הלא עיקר הוידוי הוא עובת החטא והתרטה והרי עדיין השרץ בידו ולכן צריך מקודם לפייס חבירו עד שימחול לו ואז לא נשאר רק בינו למקום ותועיל התשובה כמו שאמר דוד המע"ה במזמור נ"א שהוא מזמור התשובה לך לבדך חטאתי ר"ל הלא חטא זה אינו ביני לאדם רק ביני לביןך וא"כ בדרך למחול, ולכן לאחר שתיקן הכל יתודה על חטאתו, ויש אנשים שאומרים ונותנים מה שבידם מהגול לצדקה ומפזרים לעניים וזה מעות גמור כמש"כ יד ליד לא ינקה רע ואעפ"י שאז"ל גול ואינו יודע למי גול יעשה מהם צרכי רבים היינו שעשו כן לפי שאינו יודע למי גול אבל אם יודע לא יועיל לו כלום עד שיחזור לו או אם מת יחזור ליורשין, וצריך שיתודה בפיו ובלבו בהכנעה גדולה ובכבי ובלב נשבר ואז הוא כקרבן כמש"ה לב נשכר ונרכה גו' ויסכים בדעתו שלא ישוב עוד לעשות כזה דכיון דהוידוי הוא כקרבן אז"ל קרבן בלא תשובה נקרא זבה רשעים תועבה, ולכן צריך שישוב ויסכים בדעתו שלא ישוב עוד לעשות ויבכה ויתמרמר

ויתמרמר ויתודה על אשר הנעים את הארון ה' צבאות. ופגם נשמתו אשר הנן ה' לו להיטיב באחריתו ואיך טינה אותה במעשיו הרעים ויתעצב אל לבו ויתבייש מאלהיו לשאת עיניו אליו בזכרו טינות מעשיו אשר עשה בנערותו וגם עד זקנה ושיבה. ויאמר אל לבו מה עשיתי מדוע דבר ה' בזיתי ולא זכרתי אשר בראני מאין ונמלני כל הטובות ואנכי קלקלתי מעשי ושלמתי רעה תחת טובה אוי לי אוי עלי כי ארד אבל שאולה וע"י ההתמרמרות בבכיה ודאי ישבר לבו בקרבו עד שיסכים בדעתו באותו שעה שיתאמץ בכל כחו שלא לעשות מעשה הרע הזה והוא התשובה האמיתית שיתמרמר כ"כ עד שיעיד עליו ארון הכל שהסכים בדעתו באותו שעה שלא ישוב עוד לעשות כזה כל ימיו וכשיזכה למרירות גדולה כזו יהיה בטוח לבו שיתכפר לו ואשרי המגיע לידיו זה. והנה ההמון הושבים כששבים ביה"כ נתכפר להם הכל ועל סמך זה הם עושים בכל השנה כאלו הם ברשות עצמן. ולכן יש שמתעניין משבת לשבת בהפסקות ב' או ג' ימים רצופים ועומדים ביה"כ כל היום והלילה ואינם מגביהים ידיהם כלל וכיוצא בדברים אלו מסיגופים ותעניות ובכל השנה הם עושים נאצות ותועבות גדולות ועליהם אמר המוכיח הגדול ר' ליב טארלער זלזיה משל נאה ואמר שפעם א' נתאכנס אצל ב"ב א' וביקש ממנו למהול לו שאינו יכול לכבדו בראוי וא"ל אמת כי יש לי איזה אוזנות שאשביע אותם לפטם אבל הם כהושות עדיין ואינן ראוין להתכבד ויהי היום לאהר איזה חדשים נודמן עוד לאותו פונדק וקבלו הבעה"ב בסבר פ"י ושהט אוזו וכבדו וכשישבו לאכול א"ל הבעה"ב זו מן האוזנות שאמרת שהם כהושות וא"ל המוכיח הלא א"א לפטם אוזו רק ערך ג' או ד' וה' שבועות וזה כבר זמן רב והשיב שכך אני עושה כאשר האוזו כבר מפוטם באופן שא"א לה עוד לאכול אין אני נותן לה לאכול כמה ימים וע"י התענית אז יכולה להזור ולאכול וכן אני עושה לה תמיד עד זמן שאני רוצה לאכלם. כך דרכו של יצה"ר כמשי"כ הולך אהריה פתאום כשור לטבח יבא ר"ל שהשור קודם שהיטה מפטם אותו והשור סובר שהוא לטובתו ובאמת הוא לרעתו והנה כל חיות הקליפות הוא כשאדם עושה איזה מצוה והוא רשע ובוה מניצוץ הקדושה אשר מגיע לאדם בשכר מצותו כ"ו לוקח הקליפה והוא חיותו וכאשר ירבה אדם לפשוע הרבה עד שלא נשאר בו שום ניצוץ קדושה אזי מפתה אותו להתענות בסיגופים ותעניות ולשוב בתשובה ואז הוא כקטן שנולד ואז כשיחזור להטוא הוא חוזר ליתן בן כח וזוה תראה כמה טועים אותן אנשים כי אפילו להסוגרים דיה"כ מכפר בלא תשובה היינו כשעבר עבירה במקרה אבל כשהוטא ואומר יה"כ מכפר לב"ע אין יה"כ מכפר דאין קטיגור נעשה סניגור כדאיתא להדיא בגמרא ולכן אל יסמוך האדם על זה ויהיה כל ימי השנה אצלו כמו ימים נוראים רק שבימים האלו ראוי לאדם להשגיח יותר ויותר על מעשיו ועיקר גדול שבימים אלו ילך כל אדם לבית הכנסת ובהמ"ד לשמוע דברי תוכחות ומוסר שדורשים שם כמשא"ל אוהב את התוכחות והאיש השונא תוכחות רחוק מאוד מתשובה כמו שכתוב ועוזב תוכחת מתעה. ונאמר אוהב מוסר אוהב דעת ושונא תוכחת בער. ונאמר מוסר רע לעוזב אורה שונא תוכחת ימות. ונאמר אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב הכמים תלין. ונאמר לא יאהב לץ הוכח לו אל הכמים לא ילך. וראוי לאדם שירגיל את עצמו בכל ימי השנה שתהיה רגיל בפיו בכל שעה התפלה שהתפלל דוד המלך ע"ה הורני ה' דרכך. הדריכני באמתך. יהי לבבי ליראה את שמך. (ושוהו רעיוני ולבי לעבודתך). וכיוצא כאלו פסוקי יראה כובטח לו שינצל מכל חטא ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום בספרי היראה אם מעט ואם הרבה שהוא יותר חיוב מכל לכודו ואפי' אם יתבטל ע"ז מליכוד פ' משניות או שאר לימוד כי מה ה' אלהיך מבקש ממך כי אם ליראה אותו וכדאיתא במשנה אם אין יראה אין תורה כי מה תועיל לו התורה אם אין דעתו לקיים ואמנם לא תספיק לו היראה לבד אם אינו לומד התורה כי אם אינו יודע מה לעשות מה תועיל לו היראה כדאיתא שם במשנה אם אין תורה אין יראה ר"ל אין יראתו כלום הגם שבוודאי יותר טוב כאשר

חיי אדם כלל קמג הלכות יו"ב

יהיה אדם ירא שמים אף שהוא עם הארץ יותר ויותר טוב מלמדן ואין לו יראה כמשיב טוב איש רש הולך בתומו מעקש שפתיו ר"ל טוב רש בתורה והולך בתומו מלומד תורה בלא יראה שנקרא תורתו רק עקשות פה. ולכן כללו ש"ד כל מה שיוכל אדם לעשות בכ"ז שיש לו פנאי לפנות מחשבתו וללמוד תורה ביום או בלילה ובתנאי שתהיה כוונתו לעשות ולקיים כל מה שילמוד ולא ילמוד כדי לקיים מצות לימוד כ"א ללמוד ולעשות ואזי תהיה תורתו רצויה. ולפי שהמתוודה צריך ע"פ להבין מה שהוא אומר ולומר הוידוי בנחת ומוטב לומר אשמנו פעם אחת בכוונה מלומר ג"פ במהירות ובלא כוונה ולפי שדברי הוידוי שתקנו קדמונים הם כפולים ומכופלים ואינם מוכנים לכל לכן כתבתי פירושו לפי מה שלקטתי מספרי ראשונים. הגה וידוי זה אשמנו נתקן ע"פ הפוסקים שא"צ לפרוט ההשא ולכן תקנו אותו על שם הכנוי הרעים שנתכנו בהם ישראל לגנאי. ולפי שההושא פונם בכ"ב אותיות התורה ולכן תקנו ע"פ א"ב שיפרש כל אדם הטאיו בין האותיות כגון באשמנו יאמר אכלתי דבר איסור וכן בכולם:

אשמנו. ע"ש הכתוב (הושעה) עד אשר יאשמו ובקשו פני. והוא לשון ואשמה הנפש ההיא פ"י הרמב"ן בחומש שהוא לשון שממה שמדראוי שתהיה הנפש שוממה. ויכלול כאן אכלתי דברים האסורים נבלות וטרפות שקצים ורמשים (כידוע שנעו"ה אין אדם כמעט שנילו מאכילת שרלים ולפעמים שלאחר שכל הנצר כודע שהיתה נבלה וטרפה. והאוכל דברים המוקזקים בתולעים כגון (מאלינש) והיק שקורין (קראפע) דומה כאוכל צמיד זה ידוע ונדוק ומנוסה שכל (הקאשקס) שנהגים שמכיים נהס נצר ורגים הם מלאים תולעים וכל אדם יכול לנדוק כי כאשר יכה אומס על השלקן יפלו תולעים הרבה אין מספר וכן (הרעשיטעס) והכפות שחולים איוה ימים נקנות ומרמפים ואפי' נכמים יש נהס ג"כ תולעים לרוב) אכלתי בלא ברכה לפניו ולאחריו:

בגרנו. ע"ש הכתוב (ס) בה' בגרו כו'. מלת בגידה הוא כאשר ייטיב אדם להבירו וא"כ בוודאי מהראוי שיהיזיק לו טובה עבור זה ומכ"ש שלא יעשה כנגדו רעה וכשאינו עושה כן זה נקרא בגידה גדולה שאנו בוגדים בהקב"ה שמטיב עמנו לעולם ונותן לנו היים ופרנסה. בגרנו בין אדם להבירו וגמלנו לו רעה תחת טובה. (אס נעל מ' נעילה אסורה יאמר נעלתי נעילות אסורות. וכבר כתבתי שכן לכל אדם לומר כן שחא קטא נזה בגלגול אקר) בטלתי מללמוד תורה. ברכתי ברכה לבטלה. ברכה שאינה צריכה. ברכה בלא כוונה. בטלתי מ"ע לקרוא ק"ש בזמנה. בטלתי מ"ע ול"ת:

גזלנו. ע"ש הכתוב (מלאכי ג') כי אתם קובעי' אותי וע"ש הפוסק גזל אביו ואמו וארז"ל גזל אביו הקב"ה ואמו כ"י (וא"ל להאריך נעון זה שהרי אמרו סאה של עונות מי מקטרג גזל מקטרג נראש) גאיתי (וכתיב תוענת ה' כל גנה לב):

דברנו דופי. ע"ש הכתוב (ס) חזקו עלי דבריכם כו' אמרתם שוא עבוד אלקים וזהו דבר של דופי. דברנו א' בפה וא' בלב (כפ' הספרים דר"ל דופי נשני פיות היינו א' בפה וא' בלב). דברנו דברים בטלים. לשון הרע. שקרים. דברי מרמה. חניפות. נבול פה. דברי משא ומתן בשבת ויו"ט. (והנה הפה והלשון ואפתיים ושקיים הם דמות ל' נגדי כהונה וידוע שנגדי כהונה המלוכלכים פסולים לעבודה וא"כ כיון שטמא הפה איך נפתח פה להתפלל ולנקש עלינו ואין קטיגור כעשה סקיגור):

העוינו. זה נמצא בפסוק כ"פ. והוא פועל יוצא. ר"ל שגרמנו רעוות מה שהיה ישר בענין המהטא את חבירו (וכן אס הוא איוה גלגול נשמה שהיה מתוקן ונתלגל לתקן אותו קטא וכאשר קטא הכי עיות וקלקל אותה הנשמה). הוריתי הוראות בטעות והבשלתי רבים. הוצאתי זרע לבטלה. הקשיתי עצמי לדעת. הרהרתי הרהורים רעים. הסתכלתי במקום ערוה. הסתכלתי בנשים להנות מהן. הניפותי ידי על חבירי להכותו. הלבנתי פני חבירי ברבים:

והרשענו. גם זה נמצא לרוב בפסוק והוא ג"כ פועל יוצא שעשינו גם אחרים שנעשו רשעים ע"י (וגם כן כללעיל נהעוינו):

חיי אדם כלל קמג הלכות יו"כ

רה

זדנו. ר"ל היינו אנשי רוע לב כמש"כ זרון לבך השיאך. ולולתי בכבוד שבתות וי"ט. ולולתי בכבוד אב ואם. ולולתי לומדי תורה :
 חמסנו. ע"ש הכתוב החמס קם למטה רשע. הוא כמו גול כגון שיש לחבירו איזה חפץ והוא אינו רוצה למכרו ולוקח ממנו בחזקה ומשלם לו מעות כדי שיוי או אפי' יותר רק כיון שאינו מוכר לו ברצון זה נקרא חמס. הללתי שבת וי"ט. הללתי השם :

טפלנו שקר. ע"ש הכתוב (יזקאל י"ב) והנם שחים אותו תפל כי הקליפות הם תמיד בפירוד וזה מחסרו ית' שלא יתחברו לקטרג כמש"כ יתפרדו כל פועלי און ובעונותינו גרמנו שמשפלו יחד פועלי השקר. ועוד טפלנו שקר ר"ל שנתחברנו ונטפלנו עצמנו לעוברי עבירה (ובאבות דל"כ רע"א המדבק לעוברי עבירה אעפ"י שאינו עושה כמעשהם מקבל עונש כיוולא כהן וכן הוא במשנה במכות פ"א) :
 יעצנו רע. עשה"כ היועצים על ה' רעה (אלפעמים מיעץ את מזירו כדי להנאיש ריקו כפי בני אדם או שנותן לו עלה להכאתו לפי דרכו וגורם לקצירו הפסד). יחדתי עצמי עם נשים (בין ככרית או ישראלית אפילו פנויה וכו"ש אשת איש או ערוה) :
 כזבנו. ע"ש הכתוב והמה דברו עלי כזבים. ר"ל שדבריו דברי כזב בין לתועלת או ללא תועלת (וגודל החטא הזה כמש"כ דובר שקרים לא יכון לנגד עיני) בעסתי (וארז"ל כל הכועס כאלו עובד כוכבים ומזלות וכתיב איש חמה רב פסע וכיוולא כאלו פסוקים הרבה) :

לצנו. עשה"כ שמעו אנשי לצון (וכת לנים אינם מקבלים פני השכינה. ואמרו כל המתלוץ כופל בניהם) לבשתי שעטנו. לא שלמתי שכר פעולת שכיר בזמנו ועברתי על לאו דלא תלין פעולת שכיר אחר עד בקר ועל מ"ע ביומו תתן שכרו :
 מרדנו. ע"ש הכתוב המורדים והפושעים בי. ענין מרד הוא חמור מכולם כי יש שעושה עבירה לתיאבון שתקפו יצרו וזה נקרא רשע ופושע אבל יש שעושה עבירה אעפ"י שאין יצרו תקפו עליו רק מהמת שאינו מאמין כלל במצוה זו :
 נאצנו. עשה"כ נאצו קדוש ישראל ר"ל שגרמנו בעוונתנו עד שהכעסנו את ה' כמש"כ וירא ה' וינאץ כעם בניו ובנותיו ואוי לו לעבד שמכעים את רבו. נשבעתי לשוא ולשקר (ובעוה"ר רוב העולם ככשלים בזה שנשבעים אפילו אם אינו מקוייב שנועה בתוך המו"מ כשנע ואומר כה יעזרני ה'. וכבר ידוע שזה הוא כשנע בשם ולפעמים אפי' כשמדבר דברים בטלים עם קצרו ואומר דבר שקר כדי לאמת דבריו אומר גם כן כה יעזרני ה' לפי שכבר הרגיל לשונו בכך ועל זה ידוע כל הדווים שכלשך נתקייב שנועה בב"ד על תביעת מזירו לפעמים מוחל למזירו ואינו רולה לישבע אעפ"י שאינו כשנע בשם שנטלוהו לישבע בשם מקמת גדול העבירה של לא תשא ואיך לא יבוס שלשנע בשם שנועה בשם). נדרתי ולא שלמתי (ועבר ב' לאוין א' הנודר כאלו בנה במה והשני אם לא שילם נדרו). נהייתי מעוהז בלא ברכה :

סררנו. עשה"כ כפרה סוררה ונאמר וסרתם מן הדרך ר"ל סר לבנו מעבודת הבורא (כמש"כ ולעם הזה היה לב סורר ומורה ר"ל סורר מלקיים מ"ע ומורה לעבור על ל"מ) :

עוינו. (עון היא העושה עבירה נמויז למלאות תאוותו) :
 ששענו. פשע הוא בענין מרד (ויש לומר שיש ב' מורדים א' שמאמין בה' ונתורה ואעפ"כ מורד ואינו רולה לקיים המלות. ב' שמורד מקמת שספר בכל) :
 צררנו. עשה"כ צרר רוח אות' בכנפיה (ר"ל שהיינו לורכים א' לקצירו) :
 קשינו עורף. ע"ש הכתוב והנה עם קשה עורף. שהרי מהראוי לאדם כשישמע לדברי המוכיח או כשהוא שנועש בממון או בחולי ר"ל הוא או בניו בודאי מהראוי שיכנע וישוב אל ה' אבל קשינו עורף ולא עשינו תשובה ותלינו שזה בא במקרה ולא מן ה' :

רשענו. עשינו מעשים שעייז נקרא רשע כגון המרים יד על חבירו כדכתיב רשע למה תכה בו וכן הגוול והגונב נקרא רשע בקרא וכיוצא באלו :
 שחתנו. עשה"כ שחת עמך ונא' בנים משחיתים השחתה היא דבר ערוה ועיז

ר"ל

חיי אדם כלל קמג קמד הלכות יו"כ

ר"ל שעשינו דבר ערוה ולאן דוקא שבעל ערוה אלא אפי' חיבוק ונישוק ובכלל זה המשחית ומציא זרע לבטלה אפי' ע"י הרהור וכיש אם נואף בידו היו ודברים הדומין לעיז כל המתנאה כאלו עיזי המעלים עיני מצדקה וכן כל הכועס כאלו עיזי וכיוצא בו הרבה:

תעבנו. ר"ל עשינו מעשים רעים שע"ז האדם נקרא תועבה במש"כ לא תאכל כל תועבה. וכן עבודת ברם נקרא תועבה וכמש"כ ולא תביא תועבה אל ביתך: תעינו. זה ויודוי כללית היינו כמש"כ כולנו כצאן תעינו כי לא הלכנו בדרך הישר ולכן אף אתה לא עזרתנו לשוב כארז"ל הבא לממא פותחין לו ר"ל שאין משמרים אותו משמים לסייעו שישבו עד שישים האדם אל לבו שישבו ואז לטהר מסייעין אותו ויש תעתענו ר"ל שהנחת אותנו על בהירתנו להיות תועים: סרנו ממצותך. כי ואלו היינו בוחרים בדבר ששזה למצותך לא היה רע כל כך אבל בחרנו בדבר שלא שזה לנו ולכן ואתה צדיק כו':

כלל קמד. דין ערב יה"כ:

(א) כתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב היה לו לכתוב בתשעה לחדש בערב תענו נפשותיכם עד ערב כו' ומדכתיב ועניתם כו' בתשעה לחדש משמע שיתענו בשי' ובאמת יה"כ אינו אלא ב"י לחדש וקבלו חז"ל דאדרבה מצוה מה"ת לאכול בערב י"ב ורצה הקב"ה ליתן שכר בעד האכילה כאלו התענו שאין דומה מצוה שיש בו צער כמו שאמרו לסוס צערא אנרא אלו כתיב בשי' לחדש תאכלו לא היה לנו שכר אלא במקיים מצותו ע"י אכילה ולכן שינה הכתוב וכתב מצות אכילה בלשון תענית שיהיה נחשב אכילה זו לסני הקב"ה כאלו היה תענית כדי ליתן שכר במקיים מצוה בצער עיניו (פ"ט) ולכן מצוה לאכול ולהרבות בסעודה הנודר שלא יאכל בשר הו"ן מ"ט מותר ג"כ בעי"כ בסעודה המפסקת ולא בשחרית (ע' ס' תר"ק נמ"א ס"ק ז') וגיל דלדין דנגילין לאכול בשר גם בסעודת שחרית וכל הנודר אדעתא דמנהגא נדר ולכן מותר אפילו בסעודת שחרית (וכ"ל דזכו כוונת המ"א נס"ל תר"ד שכתב סתם שמוטר לאכול בעי"ה וכתב ועסס"י תר"ק וכוונתו לתקן דדוקא נזמן הגמרא) ומי שלא נדר בהדיא אלא שנוהג כך שלא לאכול בשר כ"א בימים שא"א בהם תהנון אזי אפילו בלילה של עי"כ מותר לאכול ודוקא בלילה ממש אבל לא מקודם לזה אעפ"י שהתפלל ערבית ונבן שלא יאכל אפילו בסעודת שחרית מאכלי הלב המאה ושום וביצים שמרבין זרע:

(ב) אסור להתענות בו שום תענית ומי שראה חלום שמתענן עליו ומתירא לנפשו ורצה להתענות יתענה עד סעודה המפסקת דוודאי מק"ת סני כשיאכל סעם א' ומיהו כיון דלאחר הצות חל עליו שם תענית מוסב שלא להתענות ואם רוצה יקבל עליו להתענות יום אחר ויקובל כאלו התענה היום כן נ"ל (עיין סימן רפ"ק נמ"א ס"ק ז'):

(ג) אין נוסלים על פניהם וא"א למנצה דכתיב ב"י ביום צרה וא"א מזמור לתודה בזמן הבית אסור להקריב שום קרבן הנאכל בעי"ה דממעט זמן אכילתו שדרי עי"כ כל הקרבנות נאכלין ליום ולילה אחריו וביה"כ אי"א לאכול ונמצא מביא לידי פסול ולכן גיל שלא יאמר גם כן פרשת הקרבנות בעי"ה אבל פ' עולה מותר שאינו נאכל:

(ד) כבר נתפשה המנהג לעשות כפרות בעי"ה דהיינו שלוקחין תרנגול זכר לזכר ותרנגולת לנקבה ולמעוברת ב' דהיינו תרנגול שמא הולד זכר ותרנגולת דאפי' אם הולד נקבה יתכפרו שניהם היא והולד כא' ואפי' ב' בני אדם יכולים ליקח כפרה אחת. ויש לוקחים למעוברת ב' תרנגולת ותרנגול אחד ואמנם אף שכמה גאונים כתבו מנהג זה מ"מ מה שנשרש בלב ההמון שכל כפרת יה"כ תולה בזה וכמעט שכפרות ואכילת מצה נחשב להם למצוה אחת וסוברים שאין להם כפרה ביה"כ אם לא בתרנגול ועי"ז באים לידי איסור נבלה ח"ו שדווקאן זא"ז

חיי אדם כלל קמד הלכות ר"ה

בקהלות גדולות והשוחטים נייעורים כל הלילה בפנים זעופים ואינם מרגישים בסכין ואי לרדי צייתי ואינם רוצים לבטל מנהג זה טוב יותר היה להם לסבב על ראשיהם במעות כמו שכבר נשרש בלב עמי הארץ שאם א"א להם להשיג תרנגול אזי מסבבין במעות שבאמת כן מצינו במנהג קדמונים שהיו מסבבים בורעים (כמע"כ ה"א ב"ס ר"י נצנת ס"א) ותחשב להם לצדקה ושלא יהיו נכשלים באיסור נבלה ח"ו ומכ"ש לפי מנהג הנכון ליתן הכפרות לעניים או לפדותן וליתן המעות לעניים ומי שיכול ורוצה מן המובהר אזי יקרא להשוחט לביתו באשמורת הבוקר ויהיה תיכף לסמיכה שהיטה אבל לא יחשוב שזהו כפרתו אלא יחשוב שכל מה שעושין לעוף הזה הכל היה ראוי לבא עליו (כענין הכוונה נקרנות) והקב"ה ברחמיו עבור התשובה שעשה היפך הגזרה ונתקיים דוגמתו בעוף הזה (כענין ס"כ הרמז"ן ר"ט פ' לך לך נענין הליכת אברהם) גם יתירו שלא ידקדקו אחר כפרות לבנים וכבר נתפשט בין הנשים שאין לוקחין אחרים רק דוקא לבנים ומהדרין אחריהם ונותנין ביוקר והוא מדרכי האמורי והק לע"ז לכן יתירו בזה אלא שאם ממילא יבא לידו לקנות במקח שאר תרנגולים יקנה אותו ולא יאמר כלום והמנהג לזרוק בני מעיהם לפי שנוונים מן הגזל ובני המעיים הם הכלים הראשונים שמקבלים הגזל לכן מרחיקים עצמן מלאכלם כדי ליתן אל לבו להרחיק עצמו מגזל:

(ה) אע"ג שחייב אדם לשוב בכל יום וכ"ש בעשיית מ"מ בעיה"כ החיוב יותר ויותר שיהיה כל היום בתשובה ולקיים כמש"כ כי כיום הזה כו' לפני ה' תטהרו ור"ל כי ברה"ה אין הקב"ה דן בעצמו אלא ב"ד של מעלה דנין אבל ביה"ב אזי הקב"ה בעצמו ובכבודו יושב על המשפט ומשגיח ולכן צריך כל אדם לידע בנפשו לפני מי הוא מטהר לפני ה' ולכן יראה לתקן הכל מה שעיות בין מה שבין אדם למקום וכ"ש שבין אדם לחבירו מן הגזל ואונאה וכל דבר הנוגע בממון ואונאת דברים כי עבירות שבין אדם לחבירו אין יה"כ מכפר עד שירצה את חבירו ולכן אפי' לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור וילך פעם ב' וג' ויפייסנו בכל פעם במין ריצוי אחר וכל פעם יקח עמו ג' אנשים ואם אינו מתפייס בג"פ אינו זקוק לו אא"כ רצה לעשות לפניו משה"ד אלא יעמיד "ג"א ויאמר בפניהם שכבר בקש ממנו מהילה (מהני ל.) וכשביקש ממנו זה כדון זה אינו מוחל לו נקרא חוטא ואכזרי שאין זה ממת ישראל אלא ממת עשו שעליו נאמר ועברתו שמרה נצה ומ"מ אם זה מכין למוכה כדי שלא ירגיל בכך מותר. ואם הוציא שם רע א"צ למחול לו דאיכא דשמע בש"ד ולא שמע שביקש ממנו מהילה ולא נפק מחשדא ומ"מ אם רוצה במדת ענוה הוא ימחול לו גם בש"ד ואם מת זה שהטא לו אין לו מהילה אא"כ יביא י בני אדם ומעמידם על קברו לילך על קברו יחף ויאמר הטאתי לאלקי ישראל ולפלוגי זה שחטאתי לו והם ישיבו לו מחול לך מחול לך ג"פ (א"ר) ואפי' הוציא עליו ש"ד ואם הוא מהלך ג' פרסאות ישלח שלוחו. ואם הרפו לאחר מיתה אין צריך לילך על קברו אלא יבקש ממנו מהילה במקום שביישו ואז צריך לעשות תשובה על שעבר הרם קדמונים שלא להוציא ש"ד על מתים:

(1) ואם יש לחבירו בידו ממון שיש לו תביעה עליה יודיענו אעפ"י שחבירו לא ידע מזה כלל ועכ"פ יסדר לפני הרב ומ"ן הענין בשלימות ובאמת בלא שקר דאל"כ אינו אלא כגונב דעת עליון וישאל האיד ינהג. כללו ש"ד כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו כי היצה"ר יש לו התירים הרבה כ"א ישאל למ"ן שיוורה לו הדרך עפ"י דרכי התורה כדי שלא ישאר בידו ממון חבירו בעול:

(2) מצוה למחול בעיה"כ אעפ"י שהוא טהור מטומאת קרי ומכ"ש כששימש מטתו כדי שיהיה נקי וטהור ביום הקדוש ומ"מ אין מברכין על הטבילה ועיקר זמן הטבילה לאחר הצות ומיהו הרוצה להקדים לא יקיים משעה ה' על היום שעה א' קודם הצות והאומרים וידוי במקוה אינו אלא מנהג ואם הוא אסמנים שא"א לו לילך במקוה ישילו עליו מ' קבין מים (ואפי' מים חמין) הוא בערך מ"ו (קווארט פוליא

חיי אדם כלל קמד הלכות יו"כ

(ז) ויכול לשפוך אפי' מגי כלים רק שיתחיל בשני עד שלא ספק הראשון וכן בשלישי עד שלא ספק השני אבל ד' כלים אין מצטרפין והטובל עצמו במים שבבלים אינו כלום:

(ח) אפי' הוא אבל בתוך ז' מותר למבול בעיה"כ שעה קוד' הלילה אע"ג דנוהגין לאסור רחיצה כל ל' שבילת מצוה שאני. ושאר כל דיני אבילות כגון ישיבה ע"ג קרקע ובלא מנעלים נוהג עד הלילה דאין שום מעלה לעי"כ משאר עי"ט רק שמצוה לאכול:

(ט) כיון שחייב כל אדם להתודות ביה"כ תיקנו חז"ל להקדים היודיו בתפלת מנחה שכבר מחצות היום מתחיל להתנוצץ קדושת היום דשמא מחמת אכילת סעודה המפסקת תארע לו תקלה שלא יוכל להתודות אחר הסעודה או שמא ימות ולכן תקנו שלאחר שהתפלל מנחה לאחר שסיים עושה השלום קודם יהיו לרצון וכן כל היודים ביה"כ אין מסיימין בה בברכה (ודיני היודיו כתננו בהל' תמונה):

(י) עונות שהתודו עליהן ביה"כ שעבר אעפ"י שלא שינה עליה אפי' הכי החזור ומתודה עליהן ה"ז משובח שנאמר וחטאתי נגדי תמיד אע"ג שבדאי כבר כיפר עליו יה"כ מימ' שמא לא זכה לקבל תשובתו או שלא שב בתשובה שלימה:

(יא) אחר תפלת מנחה נוהגין כל הקהל להלקות ואע"ג דאין מלקות זה מועיל כדי שמתוך כך ישים אל לבו לשוב מעבירות שבידו:

(יב) כשיהיה סמוך לחשיכה שעה או ב' אוכלין סעודה המפסקת ואין לאכול אלא דברים הקלים להתעכל כדי שלא ימלא בטנו ולא יוכל להתפלל כראוי ולא יאכל דברים המחממים ולא מאכל חלב חמה אלא בשר עוף וכיוצא בו. וצריך לזהר מאוד להוסיף מחול על הקודש מעט בענין שיפסיק האכילה מבעוד יום קצת קודם בהשימ' ותוס' ענינו הוא גיב' מה"ת והח"ל למדו כן מהפוסקים ומ"מ אין צריך להפסיק בעוד יום גדול רק מעט קודם בין השמשות ואם הפסיק מאכילתו בעוד יום גדול יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו תענית בעוד שהוא יום אך יש שכתבו שהמנהג שלאחר שאכל אסור לאכול דבזה שמפסיק הוי כאלו קיבל עליו בפה. ולכן נכון שקודם בהמ"ז יאמר בפירוש שאינו מקבל עליו עוד התענית וניל דמי שהיה בדעתו כן נמי מותר אבל בסתם אם נהג כך אסור ולא ראיתי מי שנהג כך ויש להחמיר וקבלה בלב הוי קבלה (כ"כ המ"א נס"י תקי"נ וכ"כ הגר"א דלכ"ע הוי קבלה ללא כרמ"א):

(יג) המנהג הפשוט במדינות אלו שלא להטמין חמין מעיה"כ למוצאי יה"כ דהוי כמכין מיה"כ להול:

(יד) בעוד יום ודאי מדליקין נרות וידליק בחדר ששוכב שם כדי שלא יבא לידי תשמיש. ואעפ"י ש"א שאין מברכין על הנר ביה"כ מ"מ המנהג הפשוט שמברכין להדליק נר של יה"כ ואם הל בשבת פשיטא שמברכין להדליק נר של שבת ושל יה"כ וגם שהחיינו ואמנם אז לא יברך שהחיינו בבהכ"נ:

(טו) מצוה להרבות נרות בבתי כנסיות דכתיב לקדוש ה' מכבוד זה יה"כ שאין בו אכילה ושתייה מצוה לכבדו בנרות וכסות נקיה ונוהגין במדינותינו שכל בעל הבית עושה נר של שעה לביתו (ולא יעשה מעשה של נתי עונדי כוכבים ומזלות דמאסי') וגם נוהגין לעשות נר בשביל נשמת אביו ואמו שמחו ואמנם גם בזה ארוקים מאוד עד שמדליקין אפי' בהש"מ ויש למחות בידם ומי"ט ע"י נכרי נ"ל דמותר כיון שחושבים זה למצוה גדולה (עיין בהל' שנת כלל ה' סי' ו') ואם כבו הנרות ביו"כ אסור. לומר לנכרי לחזור להדליק וכן אסור לומר לנכרי לקבל שעה הנוטף ואפילו לומר לו עיה"כ שידליק ויקבל השעה אסור:

(טז) נוהגין להציע השולחנות ביה"כ כמו בשבת ונוהגין ללבוש הקימל שהוא בגד מתים וגם אבל מותר ללבושו:

(יז) מאחר שהעולם מקפידים אם כבה נרו אף שלדעתי אין בו משום חשש דלפעמים נכבה מחמת רוח או מחמת חום מי"מ כיון שהעולם מקפידים בזה ראוי לכל אדם ליתן נרו לשמש ולא ישניח עליו כלל וגם המותר יניח בבהכ"נ

בבהכ"נ רבלא"ה למוצאי י"ב מבטלין תפלת ערבית מתוך זה ולכן נכון לתקן כמ שכתבתי :

(יח) אפי' מי שלובש שק מחמת תשובה אסור ללבוש ב"כ שהוא י"ט וכ"ש אותן הנותנים אבנים או קטניות באנפילאות שקורין (זאקן) ועומדים עליהם משום תשובה שאסור ואף בשאר ימות השנה נ"ל דאסור שזה מדרכי נביאי הבעל כדכתיב עד שפך דם עליהם וכן מנהג הכומרים :

(יט) המנהג לברך את הבנים קודם שנכנסין לבהכ"נ שאז כבר הל קדושת היום ושערי רחמים נפתחים והנוסח שאנו מברכים ישימך כו' ויה"ד מלפני אבינו שבשמים שיתן בלבך אהבתו ויראתו ותהיה יראת ה' על פניך כל ימי חיך שלא תחטא ותהי השקך בתורה ובמצות. עיניך לנכה יביטו. פיך ידבר חכמות. ולבך יהגה אמת. ייך יהיו עוסקות במצות. רגליך ירוצו לעשות רצון אביך שבשמים. ויתן לך בנים ובנות צדיקים וצדיקות עוסקים בתורה ובמצות כל ימיהם. והי מקורך ברוך. ויזמין לך פרנסתך בהיתר ובנחת ובריוח מתחת ידו הרחבה ולא ע"י מתנות בשר ודם. פרנסה שתהיה פנוי לעבודת ה'. ותכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים בתוך כל צדיקי ישראל. אמן :

(כ) אח"י ילך לבהכ"נ באימה ורעדה. והמנהג בקהלתנו בכל בתי מדרשים להוציא ס"ת מהיכל כמש"כ בכתבי אר"י ז"ל וכבר נדפס בחמדת הימים התפלה שסידר. ואמנם לא כל אדם מבין הדברים רק מי שבא בסוד ה' ומי שא"י הוא להם כדברי ספר החתום ולכן העתקתי מספרים קדמונים תפלה בלשון קל כי בלא"ה לדעת הרבה פוסקים מצות וידוי הוא סמוך ללילה דוקא וראוי לכל אדם וזה נוסחתה. ואשרי מי שיאמר אותה גם בשחרית :

הנוסח המוככם מהפוסקים

כל נדרי ואסרי ושבועי ונדווי וחרמי וקונמי וכינויי וקנסי די גרנא ודי אשתבענא ודי נדינא ודי חרמנא ודי אסרנא על נפשנא מיהיב שעבר עד יה"כ הוה שבא עלינו לשלום ומיהיב הוה עד יה"כ שיבא עלינו לשלום גרנא לא נדרי ושבוענא לא שבועי ונדוינא לא נדווי וחרמנא לא חרמי ואסרנא לא אסרי כולהון אחרמנא בהון יהא רענא די יהון שביתין ושביקין לא שריין ולא קימין ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה :

רבון העולמים אב הרחמים והסליחות אשר ימינך פשוטה לקבל שבים ואתה בראת את האדם להטיב לו באחריתו. ובראת לו שני יצרים יצר טוב ויצר הרע כדי שתהיה הברירה בידו לבחור בטוב או ברע כדי לתת לו שכר טוב על טוב בחירתו כי כן גורה חכמתך. כמו שכתוב ראה נתתי לפניך את הטוב ואת הרע את החיים ואת המות ובהרת בחיים. ועתה אלהי לא שמעתי לקולך והלכתי בעצת יצה"ר ובדרכי לבי ומאסתי בטוב ובהרתי ברע ולא די לי שלא קדשתי את איברי אלא טמאתי אותם. בראת בי מוח ולב ובהם חוש המחשבה לחשוב מחשבות טובות והרהורים טובים ולב להבין דברי קדשך ולהתפלל ולברך כל הברכות במחשבה טהורה. ואני טמאתי אותם בהרהורים ומחשבות זרות. ולא די לי בזה אלא שע"י הרהורים רעים באתי לידי הוצאות זרע לבטלה פעם ברצון ופעם באונס בטומאת קרי המשמא את כל הגוף ומהם בראתי משחיתים ומחבלים הנקראים נגעי בני אדם. אוי לי כי תחת המחשבות הטובות שיכולתי לברוא ע"י זה מלאכים קדושים שהיו סניגורים ופרקליטים טובים עלי תחתיהם בראתי משחיתים להבל את עצמי כמו שכתוב והוכחתי בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. בראת בי עינים ובהם חוש הראות לראות בהם מה שכתוב בתורה ולקדש אותם בראיית כל דברים שבקדושה והזהרת בתורתך ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. אוי לי כי הלכתי אחרי עיני ומטמאתי אותם להסתכל בגשמים ובכל דבר טומאה. בראת בי אזנים לשמוע דברי קדושה ודברי תורה. אוי לי כי טמאתי אותם לשמוע דברי נבלה ולהיר וכל דברים האסורים או לאזנים שכך שומעות. בראת בי פה ולשון ושניים וחך וגרון

חיי אדם כלל קמד הלכות יו"כ

וגרן ונתת בהם כח לדבר בהם חמש מוצאות האותיות הקדושים של א"ב אשר בהם בראת שמים וארץ ומלואם ובהם ארגת תורתך הקדושה. וככת הדיבור הבדלת את האדם מן הבהמה. ואפי' כבהמה לא הייתי כי שמאתי פי בדברי נבלה. בלשון הרע. בשקרים. ליצנות. רכילות. מחלוקת. מלבן פני חבריו. מקלל את חבריו. מתכבד בקלון חבריו. דברי משא ומתן בשבת וי"ט. בשבועות ונדדים. בראת לי ידים וחוש המישוש לעסוק בהם במצות. ואני שמאתי עצמי במשמושין של איסור. להכות באגרופ רשע. ולהרים יד להכות את ישראל. ולטלטל דברים המוקצים בשבת וי"ט. בראת בי רגלים להלך לכל דבר מצוה. ואני שמאתי אותם ברגלים ממחרות לרוץ לרעה. בראת בי ראש הגויה וחתמת אותו באות ברית קודש להיות עבד נאמן לעבודתך. ואני שמאתי אותו בהוצאת זרע לבטלה. ובקרי. ולהקשות עצמי לדעת שלא במקום מצוה. (ונעלמי נעילות אסורות). מששתי את כל איברי ומצאתי אותם בעלי מומין ספק רגלי ועד ראשי אין בי מתום. ועתה ה' אלהי גלוי וידוע לפניך שלא נתכוונתי בכל החטאים והעונות להכעיס אותך ולמרוד כנגדך אך הלכתי בעצת יצרי הרע אשר תמיד בכל יום פורש רשת לרגלי ללכדני. ואני עני ואביון תולעת ולא איש כשל כחי לעמוד כנגדו. ועמל הפרנסה לפרנס את בני ביתי ומדרת הזמן ומקרוי הם היו בעוכרי. ולפי שכל זה גלוי וידוע לפניך כי אין אדם צדיק בארץ אשר לא יהטא לכן ברחמך הרבים נתת לנו יום אחד בשנה אדיר וקדוש יו"כ הזה הבא לטובה לשוב לפניך ולכפר על כל עונותינו ולטהר אותנו מכל שומאתנו כמו שכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל הטאתיכם לפני ה' תטהרו. ועתה ראה עמך ישראל אשר לקחת אותם לעם מי כעמך ישראל שהורים וקדושים חמיהלים ומצפים למחילתך. באנו לפניך בלב נשבר ונרדה כעניים ודלים ורשעים לבקש ממך מחילה סליחה וכפרה על כל מה שחטאנו ועוינו ופשענו לפניך. ידענו ה' ישענו עון אבותינו. בושנו ונכלמנו להרים פנינו אלך. כבושת גנב כי ימצא. ואיך נפתח פה וגרים ראש. כי ברוב עווננו העברנו מעלינו הצלם הקדוש אשר הוא מלביש אותנו אשר כל המזיקים והמקטרנים אינם יכולים להביט בפניו כמש"כ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. והחלפנו אותו בצלם סמא ולבשנו בגדים צואים ואיך נבוא בשער המלך בלבוש שק מלוכלך בצואה. מתמיהים אנהנו על נפשנו איך נעשתה התועבה הזאת כי הוצאנו נפשנו ורוחנו מעולם הקדוש. וברחנו למקום מדבר ציה וצלמות. למקום הטומאה והקליפות. ואתה ה' אלקינו הרוצה בתשובת רשעים כמש"כ שובו שובו [מדרכיכם הרעים ולמה תמתו] בית ישראל. [ונאמר] כי לא אחפוץ במות המת [נאום אדני אלהים והשיבו וחיו. ונאמר החפוץ אחפוץ מות רשע נאום אדני אלהים הלא] בשובו מדרכי וחיה. עתה שמנו אל לבנו לשוב ולבא לפניך בבושת פנים. אבינו מלכנו רחם עלינו כרחם אב על בנו שמרד באביו ויצא מביתו ובשובו אל אביו בבושת פנים ובבכי וצעקה ומתנפל לפני מדרך האב לרחם על בנו. ואם עכרים אנהנו המכה את עבדו ביסורים כשמרד בו. הנה כבר לוקינו. בשעבוד גליות ויסורי שבגוף. או עניות. וצער גדול בנים ושאר מכאובים. יסורנו ה' אך במשפט ואל באפך פן תמעיסנו. רחם עלינו וצוה למלאכתך הקדושים הממונים על הטהרה להפשיט את הבגדים הצואים מעלינו ולטהרנו מכל הטאותינו וילבישו אותנו שנית בלבוש הקדושה כמש"כ הסירו הבגדים הצואים [וגו'] והלבש אותך מהלצות. וכתפלת דוד המלך ע"ה השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני. לב טהור ברא לנו אלקים ורוח חדשה תתן בקרבנו. ואם פשענו ומרדנו כמדת בשר ודם אתה עשה כמדתך למחול ולסלוח. ואל יעכבו עונותינו לשוב לפניך כמדתך לקבל שבים. וחוק לבנו בתורתך וביראתך שתהיה יראתך תמיד קבועה בלבנו. וטהר דעיונינו ומחשבותינו לעבודתך. וראה בשברון לבי כי מתנחם אני על מעשי הרעים שעשיתי עד היום הזה. ובוכה ומתאוונ ומתודה עליהם ואומר שמאתי עויתי ופשעתי לפניך. וקבל תשובתי בתוך תשובת כל עמך ישראל השבים לפניך בכל לבם כי גם אני מבני אברהם יצחק ויעקב ואל יעכבו עונותי הרבים מלשוב לפניך בכל לב. חכני שאשוב לפניך בלב שלם

חיי אדם כלל קמד הלכות יו"כ רח

שלם ולהתחרט על עונותי חרטה גמורה ולעזוב מעשי הרעים עזיבה עולמית. ורחם עלי והצילני עד עולם מכל חטא ועון כי לולא רחמיך וחסדיך אי אפשר לעמוד נגד היצהיר אשר הוא כאש בוער בעצמותי. ולכן רחם עלי ותן בי כח לעמוד כנגדו כמו שאמרו חכמים הצדיקים בדברי קרשם הבא לפרו מסייעין אותו. והנה אני מקבל עלי קדושת יום הכפורים ולהתענות בו בחמשה עניים שצוית לנו ע"י משה עבדך בתורתך הקדושה. אכילה שתייה. רחיצה. סיכה. נעילת הסנדל. תשמיש המטה. ולשבות ביום הקדוש הזה מכל מלאכה. וע"י עיניו של אכילה ושתייה תכפר לנו מה שהטאנו באכילות ושתייות אסורות. וע"י עיניו דחיצה וסיכה תכפר לנו מה שהטאנו בתענוגי העולם הזה אשר התענגנו בימי החול ובפרט בתענוגים האסורים. וע"י עיניו נעילת הסנדל תכפר לנו מה שהטאנו ברגלים ממהרות לרוץ לרע. ואת אשר עברנו על כ"ד דברים שב"ד מגדין עליהם ונתחייבנו להיות יחסי רגלים כנודיים. וע"י עיניו מתשמיש המטה תכפר לנו מה שהטאנו ופגמנו בברית קודש בקשוי שלא במקום מצוה ובמומאת קרי ובהוצאות זרע לבטלה (ומה שנעלנו בעילות אסורות). וע"י חמש תפלות ותחינות ובקשות יתוקן מה שפגמו בחמש מוצאות הפה החיך והגרון והלשון והשניים ושפתיים שמהם יוצא הדבור וטאנו אותם בכל דברים האסורים ונדרים ושבועות. וע"י היבוק ונישוק סודית וע"י זכות התפלות שנתפלל ביום הקדוש הזה יעלו ויבאו ויגיעו ויצטרפו עמם כל התפלות שהתפללנו בכל השנה בלא כוונה ויהיו כולם נכללות בתפלות היום הזה ויגיעו לראשך להיות עטרה לראשך בכלל תפלות ישראל וע"י דמעות עינינו יתוקן מה שפגמנו בראיית עינים בכל דבר טמא והסתכלות בגשים. וע"י רתיחת גופנו ע"י התענית והתפלות יתוקן מה שהרתחנו רמ"ח איברינו ושסיה גדינו באש של יצה"ר. ובמיעוט הלבנו ודמינו ע"י התענית יופר כל מה שהטאנו ושעוינו ושפשענו לפניך ותהיה נחשבת לפניך התענית כאלו הקרבנו את גופנו על גבי המזבח ותקובל לפניך לריח ניחוח כקרבן וכעולה:

והנה ידענו כי אנתנו מהווייבים להתענות עפ"י תקוני התשובה על כל חטא וחטא ולסגף את גופנו בתשובת המשקל נגד מה שהתענגנו בעבירות. אך גלוי וידוע לפניך שאין בנו כח להתענות אפילו על חטא אחד ומכל שכן על כל עון ועון כי רבו עונותינו מלספור וכשל כחנו. ולכן יה"ר מלפניך ה' אלהינו שיהיה צום התענית ביום הקדוש הזה יו"כ הבא עלינו לטובה כפרה על כל עונותינו:

ויה"ר מלפניך אל מלך יושב על כסא רחמים הרוצה בתשובת רשעים שתתן בלבנו ובלב כל עמך בית ישראל אהבתך ויראתך לירא אותך כל הימים. ובתוכם תרחם על פושעי עמך בית ישראל ותן בלבם פחד הדר גאונך והכנע לבם האבן וישובו לפניך בלב שלם כמו שהבטחת על ידי נביאך לבל ידח ממנו נדח. גם כי הרבו אשמה לפניך עד שנגעלו בפניהם דרכי תשובה אתה ברחמיך הרבים תחתור להם חתירה מתחת כסא כבודך וקבלם בתשובה. ורחם עלינו ותן בנו כח לעבוד אותך כל הימים והסר ממנו כל המניעות והסבות המונעות אותנו מלעבוד אותך כי אתה יצרתנו ותרע כל מחסורי בני אדם וטבעם המבלבלים אותם מעבודתך ובידך להסירם ולמנעם. ולא תטרף עלינו את השעה עד שנשוב לפניך בלב שלם. ונהיה כל ימינו בתשובה ומעשים טובים עד סוף רגע אחרונה אשר יהיה לרצון לפניך לאסוף את נשמתנו אליך אין יהיו כל מחשבותינו דבוקים בך ואז תצא נשמתנו בקדושה ובטהרה ואז נוכח להיות נוקבא לעלות ממטה למעלה ולהשפיע שפע בכל העולמות מלמעלה למטה. ותן בנו כח להתענות ביום הקדוש הזה ולהשלים התענית בכל חמשה עניים ושלא יגרום מעשנו להיות נכשל היו בשום א' מן החמשה העמים כי כולנו בני זרע אברהם יצחק ויעקב ידידיך. וכנו לגדל בנינו לתורה ולמעשים טובים ולא יתפסו ח"ו בעונותינו. וחתמנו בספר חיים טובים. חיים של יראת שמך. חיים שנעבוד אותך בלב שלם. חיים שלא נכשל ח"ו בשום חטא ועון ואשמה. חיים של פרנסה בנחת ובכבוד ובהיתר

חיי אדם כלל קמר קמה הלכות יו"כ

ולא תמרידנו הפרנסה בטורת הזמן. ותן לנו פרנסה בהשקט ושלוחה כדי שיהיה לבנו פנוי תמיד לעבודתך. וטהר רעיונינו ומחשבותינו כדי שנהיה אנחנו דבוקים בכך תמיד:

ולזהו שידעתי שכמעט אין צדיק בארץ אשר לא יחטא בין אדם לחבירו בממון או בגופו במעשה או בדבור פה ועל זה דוח לבי בקרבי כי על חטא שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו ועל זה נשבר לבי בקרבי ורחפו עצמותי כי אפי' אין יום המיתה מכפר ולכן אני מפיל תחנתי לפניך שתרחם עלי ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל בני אדם והנני מוחל במחילה גמורה לכל מי שחטא נגדי בין בגופו ובין בממונו או שדיבר עלי לשון הרע ואפי' הוצאת שם רע וכן לכל מי שהזיק לי בגופי או בממוני ולכל חטאות האדם אשר בין אדם לחבירו חוץ מממון אשר אני יכול להוציא עפ"י דין וחוקי מי שחטא נגדי ואומר אחטא לו והוא ימחול לי. והוץ מאלו אני מוחל במחילה גמורה ולא יענש שום אדם בסבתו. וכשם שאני מוחל לכל אדם כן תתן את חני בעיני כל אדם שימחלו לי במחילה גמורה. ובכן יעלו ויבאו ויגיעו ויראו וירצו וישמעו תפלותינו קבל רנת עמך 'שגבנו' שהרנו 'נורא' ותוציא כל הניצוצות הקדושות שנפלו לקליפה ע"י חטאותינו. וע"י קדושת יוה"כ יתעוררו מדותיך הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההודו כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה ותתפשט עליהם קדושת יוה"כ לכפר עלינו כמשי"כ בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם לפני ה' תטהרו. ויהי נועם ה' אלהינו עלינו [ומעשה ידינו כוננה עלינו] ומעשה ידינו כוננהו. ותעביר ממשלת זדון מן הארץ. ומלך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך. ותן שמחה לארצך וששון לעירך וצמיחת קרן לדור עבדך אמן כן יהיה רצון. יהיו לרצון וגו' :

כלל קמה. דין יוה"כ:

(א) יוה"כ לילו כיומו לכל דבר וכבר כתבנו שצריך להוסיף עוד מחול על הקודש וכ"ש שבין השמשות אסור שהוא ספק איסור כרת ולכן בעוד יום יכנס לבה"כ מעוטף בבגד לבן ונקי ויתעטף בטלית בעוד יום כדי שיוכל לברך עליו דאין מברכין על הציצית בלילה כמבואר בהל' ציצית. ומ"מ אם לא נתעטף מבע"י יתעטף משהשיבה בלא ברכה:

(ב) דברים האסורים ביה"כ אכילה שתיה רחיצה סיכה נעילת הסנדל תשמיש המטה. ואע"פ שכולן אסורין לדעת הרבה פוסקים מה"ת מדכתיב תענו את נפשותיכם (וע' נדרים 97 פ' ע"ג דמשמע להדי' שכולן הם מה"ת) וכל דברים הללו מצינו בפסוקים שנקרא עינוי מ"מ לכ"ע אין חיוב כרת אלא על אכילה ושתיה ולכ"ע נמסר להכמים להתיר כפי שנראה בעיניהם:

(ג) כל מלאכה שהיובין בשבת הייבין ביה"כ וכל שבשבת פטור אבל אסור גם ביה"כ כן אלא שבשבת זדונו בסקילה וביה"כ כרת כדכתיב וכל מלאכה וגו' ונכרתה וכל שאסור לטלטל בשבת אסור לטלטל ביה"כ וכשם שצריך לערב עירובי הצירות ותהומין לשבת כך צריך ליוה"כ (מ"י):

(ד) אע"ג דכל שהוא אסור מה"ת מ"מ אין חיוב כרת אלא אם אכל או שתה כשיעור ושיעור האוכלין ככותבת הגסה והוא פחות מעט מכביצה בינונית ושיעור זה שווה לכל אדם בין לננס בין לעוג מלך הבשן שכך קבלו חז"ל הל"מ דשיעורו נשתנה מכל איסורי תורה שכל איסורי תורה כחלב ודם ושאר חייבי כריתות שיעורן בכזית אבל ביה"כ כיון דלא כתיב לשון אכילה אלא הוציא הכתוב האכילה בלשון עינוי כמשי"כ אשר לא תעונה וקבלו חז"ל דבפחות מככותבת אין מיישב הדעת כלל אפילו לננס עדיין הוא מעונה ובככותבת מיישב הדעת קצת אפי' לעוג מה"ב וכל האוכלין מצטרפין לשיעור זה ובלבד שיהיו ראויים לאכילה אבל אוכלין שאינן ראויים לאכילה אין הייבין עליהן כרת ואכילה ושתיה אין מצטרפים:

חיי אדם כלל קמה הלכות יו"ט

רט

(ה) אכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין ושיעור אכילת פרס י"א ד' ביצים וי"א ג' ביצים:

(ו) שיעור שתיה להתחייב עליו קבלו חז"ל כמלא לוגמיו (כ"ל מלא סיו) ולא מלא לוגמיו ממש אלא כדי שישלכנו לצד א' בפיו ויראה כמלא לוגמיו זה אינו שוה לכל אדם אלא שמשערים בכל אדם לפי מה שהוא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו וגם זה אינו שוה לכל איסורין שבתורה דשיעורן ברביעית אלא שכן הלמ"מ שכל אדם מתיישב דעתו קצת כמלא לוגמיו שלו והוא פחות מרביעית באדם בינוני וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו ובלבד שיהיו ראויין לשתיה:

(ז) שתה מעט וחזר ושתה מעט אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין וחייב ואם לאו אינן מצטרפין ויש אומרים דשיעור צידוף שתיה כאכילה בא"פ:

(ח) מותר ליגע באוכלין ומשקין ליתן לקמנים ולא חיישינן שמא יאכל וישתה דאימת יום הדין עליו:

(ט) איסור רחיצה בין בחמין ובין בצונן ואפי' להושיט אצבעו במים אסור ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלך בטיט או בצואה או שנשטף דם מחוטמו מותר לרחצם שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג ומי"מ יזהר שלא ידחץ אלא מקום המסונף בלבד:

(י) מ"מ מותר לרחוץ ידיו בשחרית ומבדק על גט"י ולא יכוין להנאה רק להעביר רוח רעה מן הידים (ועיין בביאור הגר"א סימן תרי"ג סק"ו סכ' לעיקר אסור נרקילה ע"ג ט"ז כ"כ נ"ס הירושלמי ועיין בכ"א ט"ז כ"כ ט"ז) ויזהר שלא ישול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו דהא אינו מותר אלא משום להעביר רוח רעה דהוי כמלוכלך בצואה ומקום שריית הטומאה אינו רק על האצבעות בלבד:

(יא) אם הטיל מים ושפשף ומכ"ש כשעשה צרכיו וקינה מותר לרחוץ כל היום דהוי כמלוכלך בצואה ואם רוצה להתפלל מותר אפי' לא קינה ומ"מ נכון הדבר כשמשיל מים שישפשף להוציא נפשו מפלוגתא וכל נטילות אלו עד סוף קשרי אצבעותיו והכהנים כשעולין לזוכן נוטלין עד הפרק (י"ב):

(יב) מי שרגליו כהות מותר לרחצם כיון שאינו עושה לתענוג:
(יג) מי שאין דעתו מיושבת עליו כלל עד שיקנה פניו במים מדינא מותר אלא שכבר נהגו להחמיר ואפי' ברחיצת העינים ומ"מ אם יש לו לבלוך ע"ג עין דינו כמלוכלך בטיט דמותר ואסור לשרות מפה במים מעיה"כ ולנגבה קצת להצטנן בו ביה"כ או להעביר על פניו דשמא לא תנגב יפה ויבא לידי סחיטה:
(יד) ההולך לדבר מצוה מותר לעבור במים:

(טו) ההולך אפי' אין בו סכנה רוחץ כדרכו וכן בלה כל ל' יום מותרת לרחוץ פניה ונ"ל שזה היה בימיהם שלא היו בבהכ"נ כל היום והתירו שלא תתגנה על בעלה אבל בהמ"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי הנהגין להיתר:

(טז) הרואה קרי ביה"כ אם לח הוא מקנהו במפה ואם כבר נתיבש רוחץ מקומות המלוכלכות בו לבד דיינו כצואה ואסור לטבול אעפי' שרגילו לטבול בשאר ימות השנה:

(יז) אסור לאשה לטבול ביה"כ אפי' הגיע זמן טבילתה בו ביום ואפי' שלא לשם תשמיש דזה בלא"ה אסור אלא כדי שתהא טהורה אסור ואשה שלובשת לבנים ביה"כ מותרת לרחוץ מעט בין ירכותיה:

(יח) סיכה אסורה אפי' מקצת גופו ואפי' אינו אלא להעביר את הזוהמא לא לתענוג אסור ואם יש בו חטטין וכ"ש חולה שאין בו סכנה סך כדרכו:

(יט) נעילת הסנדל או מנעל של עור אפי' של עץ מחוספה עור אסור ויש אוסרין בשל עץ אפי' אינו מחוספה עור דגם זה נקרא מנעל אבל של גמי או קש

חיי אדם כלל קמה הלכות י"ב

או בגד מותר דלא נקרא מנעל אלא של עור ויש להחמיר שלא לנעול מנעל אפי' מפני רפש ופיט ונשמים או שהוא בין הנכרים שהרי י"א דכל הענוין הם מדאוריין ואם קשה לו מאוד לילך כך ברפש ופיט ילך עד פתח בהכ"נ ואז יחלוץ וישאם בידו וישמנם בבהכ"נ ועכ"פ לא ינעול מנעל אלא סנדל בלא עקב :

(כ) כל חולה אעפ"י שאב"ס או שיש לו מכה ברגלו וכן החיה כל שלשים יום מותרת לנעול את הסנדל ופשיטא במקום שיש לחוש לסכנה דמותר :

(כא) מותר לעמוד על כרים וכסתות של עור כיון שאינו מנעל ומי' בשעת תפלת י"ח אסור לעמוד על שום דבר דנראה כמתנאה ומ"מ גיל באיש מצונן דמותר לעמוד על מעט עשבים להפסיק בין הקרקע :

(כב) אסור בתשימיש המטה ולכן יש לנהוג עם אשתו ככל דיני גדה ופשיטא שלא יגע בה בין ביום ובין בלילה וכ"ש שלא לישן עמה במטה אחת אפי' כשהם לבושים ולא ירבה עמה דברים :

(כג) הרואה קרי ביה"כ ידאג כל השנה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עה"ב (וע' מיקון לזה בספר קמדת הימים) :

(כד) דין התינוק ותינוקת מבואר לעיל הל' תפלה כלל ס"ו סי' י"א בדין הינוק קמן :

(כה) עוברות ומניקות מתענות ככל אדם :

(כו) עוברת שהריחה מאכל וידוע שאם אין נותנין לה מה שמתאוה היא וולדה מסוכנים לכן אם אמרה צריכה אני אעפ"י שאין פניה משתנים כלל או שרואין שפניה משתנים אעפ"י שלא אמרה כלום לוחשין לה באונה שיום הכפורים הוא שלפעמים מתיישבת דעתה בזה ואם לא נתקררה דעתה בזה מאכילין אותה בזה הענין שמתחלה טובלין אצבע או כף ברוטב ונותנין לתוך פיה שלפעמים בשיפה אחת מתיישבת דעתה ואם לאו נותנין לה רוטב עצמו פחות מכשיעור כדלקמן סימן כ"ט בחולה :

(כז) יולדת תוך ג' ימים לא תתענה כלל אפי' אמרה א"צ מאכילין אותו בע"כ ואומרין לה אכלי וע"ז נאמר אל תצדק הרבה (א ר) ומ"מ יש להאכילה פחות מכשיעור כמש"כ בחולה. מג' עד ז' אם אמרה צריכה אני מאכילין אותה מכאן ואילך הרי היא ככל אדם. וימים אלו אינן חושבין מעת לעת בהן שאם ילדה בז' בתשרי קודם הלילה לא חושבין מעיל וא"כ יה"כ הוא מע"ל ג' אפי"ה אין מאכילין אותה אם לא אמרה צריכה אני דחשבין כל יום ויום לפי סדר הימים ואפי' נולד בז' בתשרי קודם הערב חושבין אותו ליום א' וא"כ עיה"כ הוא יום ג' ויה"כ הוא לאחר ג'. וכ"ז היינו מחמת צער לידה אבל אם היא חולה דינה לגמרי כשאר חולה וביולדת א"צ לשאול לרופא אלא נשים אחרות הבקאות נאמנות אם אומרות שצריכה לכך :

(כח) כל אדם שהריחה מאכל ונשתנו פניו מסוכן הוא אם לא יתנו לו ממנו ומאכילין אותו ממנו (ועכ"פ כשמריק ריח מאכל יזהר מאוד כל אדם שיפליט כל הרוק שיבא בפיו ולא יבלע לאו כל לדי סכנה כדאיתא בכתובות ס"א ע"ג) אבל כל זמן שלא נשתנה פניו אפי' אמר שצריך לאכול אסור להאכילו :

(כט) חולה אפי' אין בו סכנה עכשיו אלא שאמר שצריך לאכול שאם לא יאכל יכבד עליו החולי ויסתכן (כ"ח) אפי' הרופאים אומרים אינו צריך שומעים לחולה ומאכילים אותו דלב יודע מרת נפשו ואפי' אם הרופאים אומרים שהמאכל זיק לו (וואע"ג דלעיל כלל ס"ט סימן ו' כתבתי דאם הרופא אומר שזיק לו שומעין לרופא והצילו המ"א סי' סק"ו סימן ו' כינו לענין דאם רפואות דלא זיק בו לב יודע בו) וא"כ מאי חזית דמסתא אקולה סמוך על רופא ופסילו צולו סומכין על רופא אבל לענין אכילה דשייך לב יודע אין בדבריו של רופא שאמר שזיק לו האכילה כלום ואפי' בשאר רפואות שקולה אומר שצריך לרפואה פלונית והרופא אומר אינו צריך אבל לא יזיקו ומכ"ש כשאומר שאינו מסוכן במניעות הרפואה גם בזה שומעין לקולה. העמקתי עמאצת דב"ז פ"א סי' ס"ו) ואם החולה אמר א"צ אם יש שם רופא

חיי אדם כלל קמה הלכות יו"כ

רי

בקי אפי' נכרי שאומר שאפשר שיכבד עליו החולי ואפשר שיכול לבוא עי"ו לסכנה אעפ"י שאינו אומר שמא ימות מאכילין אותו על פיו ואפילו רופא אחד אומר צריך ואחד אומר איצ מאכילין אותו דהוי סכנת נפשות להקל (ולס' ס' נקי יותר ע' נש"ע ס' תרי"ק נרמ"א ומ"א ס"ק ל' ונל"ר סס) ואם הרופא אמר שאינו מכיר החולי אין דבריו מעלין ולא מורידין מיהו אם נחלש הרבה עד שנראה לרוב ב"א שאצלו שהוא מסוכן אם לא יאכל מאכילין אותו:

(ל) כשמאכילין את הזולת והחולה מניחין לפניו המאכל ואומרים לו אם יודע אתה שאפשר שתסתכן אם לא תאכל די מהסודך איז תאכל עד שתבין שדי לך בכך אבל אם אפשר לך שלא תאכל כשיעור בפעם א' תאכל לעולם בפחות מכשיעור דהיינו באכילה יאכל כשני שלישי ביצה וישהה כדי אכילת ד' ביצים ולפחות כדי אכילת ג' ביצים ויחזור ויאכל כן ובשתיה יברוק החולה עצמו כמה הוא כדי שישלכנו לצד א' ויראה כמלא לוגמיו וישהה פחות מזה מעט וישהה בין שתיה לשתיה כדי אכילת ד' ביצים או ג' ביצים ולפחות ישהה בין שתיה לשתיה כדי שיעור שתית רביעית. ויש להחולה לברוק זה מעיה"כ כמה הוא שיעור לוגמיו דהיינו שיכניס לתוך פיו משקין ויפליטם לתוך כלי וכן ישער מעיה"כ כמה הוא שיעור אכילת ד' ביצים ואז יכול לאכול על (הזינגר):

(לא) מי שאחזו בולמוס והוא חולי שבא מחמת רעבון וסימניו שעניו כהות וא"י לראות מאכילין אותו עד שיאורו עיניו:

(לב) חולה שאוכל ביה"כ אם דעתו מיושבת עליו לברך ברהמ"ו יאמר יעלה ויבא בברהמ"ו ואם חל בשבת יאמר ג"כ רצה ואם שכח א"צ לחזור שאינו מחויב לאכול דוקא פת אבל לא יקדש וא"צ לבצוע על ב' ככרות (תרי"ק):

(לג) מותר להריח ביה"כ בשמים וכיוצא בו ויזהר לברך עליהם. ואמנם כ"ז שלא הסיח דעתו מלהריח אסור לחזור ולברך דהוי ברכה שא"צ. ויש אנשים שמריחים במים המריחים שקורין (ספירטו) (אבל ספירטו אינו מריח אין מברכין עליו כלל) ואין מברכין עליו כלל ועושים איסור. ועוד עושין שעושין קשר (נפאטטיילע) ושופכין עליו (ספירטו) והנה הקשר בקצה א' הוא מלאכה דאורייתא כדאיתא בהל' שבת במלאכת קושר ומה שנותנין עליו (ספירטו) הוא איסור בפ"ע שמולדין בו ריח ולכן צריך לזהר בזה:

(לד) סדר התפלה ידוע. וראוי לכל אדם שירשום בסידורו כי נשמטו בכמה סידורים רצה ומוזים ויכול לבא לידי טעות וגם במוסף לא נרשם עד היכן יאמר מתפלת שחרית (וע' נכ"ל הנהגות בסדר עבודה):

(לה) נוהגין לשמוח עשבים בבהכ"נ ואין הטעם כמו שחושבין ההמון כדי לעמוד עליו אלא הטעם לפי שנוהגין לעשות זכר למקדש להשתחות בשעת עלינו ובאמירת והכהנים והעם כו' היו כורעים ומשתחווים ולפי מנהג הנכון להשתחות בפישוט ידים ורגלים כד"ן השתחואה במקדש ובמקום שהקרקע מרוצף באבנים אסור להשתחות כן ועובר בלאו שנא' ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה ואפי' במקום שאינו מרוצף כלל צריך להטות קצת על צדו דגורין אמו אבנים לכן שומחים עשבים כדי להפסיק בין הקרקע דאו ליג. ואם אין לו עשבים יפסיק בשליתו או בדבר אחר (ס' קל"ב):

(לו) זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות כדי שישלים אותה עם צה"כ ועכשיו נוהגין שממשיכין התפלה גם בלילה אך צריך לזהר להתחיל עכ"פ בעוד יום גדול וגם יאמר החרו היום יפנה כו' קודם הערב שמש דאל"כ דובר שקרים (תרכ"ג):

(לז) אם חל בשבת מזכיר בה של שבת ואם לא הזכיר חזר וביודיו לאחר התפלה יחיד אינו מזכיר של שבת וש"ץ כיון שאומר אתה נותן בתוך התפלה מזכיר גם באתה נותן ואם לא הזכיר הש"ץ שבת באתה נותן א"צ לחזור אבל בשאר התפלה בין יחיד ובין ש"ץ אם לא הזכיר שבת חזר (עין ננ"י סס' תרכ"ג) ואם עדיין יום כהנים נושאים כפיהם במקום שנהגו אבל אם כבר חשכה אין נשיאות כפים בלילה ומ"מ אומר הש"ץ בתפלה ברכות כהנים וה"ה במנחה. ואומרים אבינו מלכנו אפי' חל בשבת ואפי' גמרו ביום כיון שהוא גמר החתימה.

ובמוסף

חיי אדם כלל קמה הלכות יו"כ

ובסוף הסליחות אומרים פעם א' שמע ישראל וג' פעמים בשכמל"ו וז"פ ה' הוא האלהים. ולאחר שגמר התפלה תוקעין תקיעה א' אע"פ שלא הבדילו עדיין והוא סימן לסילוק שכינה:

(לח) צריך להוסיף מחול על הקדש מעט שימתינו מעט אחר צאת הכובעים ומתפללין ת"ע ואומרים אתה חוננתנו (תרכ"ד):

(לט) מבדילים על הכוס ואין מברכים עד הבשמים אפי' חל בשבת והרוצה לעשות מן המובחר לצאת דעת האומרים לברך גם על הבשמים כשחל בשבת נ"ל דלאחר שסיים ברכת המבדיל בין קדש לחול או יברך על הבשמים ולא באמצע הבדלה (עיין ס"ר שהקפה על הט"ו) (סז):

(מ) מברכים על הנר אפי' כשחל בחול ומעם ברכה זו אינו כשאר מ"ש שאז מברכים משום שהאור נברא במוצאי שבת ולכן מותר לברך אפי' על אור שהוציא עכשיו מן האבנים וכיוצא בו אבל ברכת האש ביה"כ הוא מטעם מפני שהיה אסור כל היום בתשמישו ולכן אסור לברך אלא דוקא על נר שדלק מעיה"כ או שהדליק נכרי ביה"כ לחיה או לחולה ששבת ממלאכת איסור וי"א שאין מברכין על נר של בהכ"נ ונ"ל דהיה מה שהדליק בביתו לכבוד היום שהרי עיקרו לא נעשה להאיר אלא לכבוד היום ונהגין להדליק נר אחר מנר זה ומדליקין על שניהם ומ"מ אם אין לו נר מותר לברך על מה שהוציא מן האבנים וידליק נר ממנו וימתין מעט שלא יהיה בעמוד הראשון שהדליק ואז יברך עליו:

(מא) אוכלים ושותים ושמים במוצאי יוה"כ דאיתא במדרש שבת קול יוצא ואומר לנו בשמחה אכלו לחמכם:

(מב) מצוה תיכף אחר הבדלה או אחר הסעודה לעסוק מעט בסוכה אם אינו עיף מן התענית כדי לקיים ילכו מחיל אל חיל:

(מג) בש"ע כתב שיש שעושים ב' ימים יוה"כ אך מימינו לא שמענו משום אדם שניהוג כן דאע"ג דבכל יו"ט אנו עושים ב' ימים מספק מ"מ כיון שרוב צבור אין יכולים לעמוד בזה להתענות ב' ימים רצופים לא תקנו מספק כיון דאנן בקיאי בקביעא דירחא:

הלכות סוכה

כלל קצו. דיני סוכה:

(א) כתיב בסוכת תשבו ז' ימים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את את בני מארץ מצרים מתחלה כתיב בסוכת חסר וכאן בסוכות הושבתי כתיב מלא אלא לא להורות ב' מיני סוכות שישבו א' סוכות של ענני כבוד וא' סוכות ממש בשעה שצרו על העיירות במלחמות סיוחן ועוג. וצוה מצוה זו בתשרי ורא בניסן שהוא זמן י"ט משום דבימות החמה אינו ניכר המצוה כי כן דרך לישב בסוכות מפני החום משא"כ בתשרי שכבר הגיעו ימות הגשמים ואז ניכר שהוא למצוה (תרכ"ה):

(ב) זה שנאמר בתורה בסוכות תשבו היינו הסכך שלמעלה שזה נקרא סכך שמסכך על האדם ומגין עליו מזרם וממטר בדכתיב וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר אבל הדפנות אינם קרויים סוכה ולפיכך כל הפסולים שנכתוב לקמן דפסלה התורה בסוכה היינו דוקא בסכך אבל כולם כשירים בדפנות (ת"ל ונט"ז סז):

(ג) ומ"מ הל"מ וגם מרבינן מהכתוב דלא קרוי סוכה אלא אם כן יש לה דפנות. ומצוה מן המובחר שיעשה ד' דפנות שלימות ומ"מ אם עשה לה רק ב' דפנות ובשלישית טפה מרווח הל"מ דכשרה ובלבד שיעשה צוה"ס דהיינו אם היו ב' מחיצות זו אצל זו כמין גם על טפה ומעמדו בפחות מג"ט דופן מהכשר סוכה שהיא ז' סוף המקצוע השני כנגד אותו טפה

שכנגדו